

מנורת המקדש

עיונים וביאורים בסדר הדלקת המנורה בבית המקדש
ועניינה בעבודת האדם לקונו

חג החנוכה

פתח דבר

בעזה"ת.

בפרוס עלינו הימים המאירים – ימי החנוכה, דשנת ה'תשע"ה, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את הקונטרס "מנורת המקדש". בקובץ זה לוקטו ביאורים בעניני הדלקת המנורה מתוך רכבות עניני חידוש וביאור שבתורת הוד כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זיע"א.

ונחלק לכמה מדורים:

הראשון, "אל מול פני המנורה", והוא ביאור ופלפול עמוק בסוגיית סדר הדלקת המנורה בבית המקדש לשי' הרמב"ם.

השני, "פנינים", והוא ביאורים קצרים בעניני הדלקת המנורה.

השלישי, "דרוש ואגדה", והוא ביאור סדר הדלקת המנורה בעבודת האדם לקונו, והחילוק בין עבודת המוח ועבודת הלב.

ובתור הוספה בא המדור "דרכי החסידות" ובו מכתב מכ"ק אדמו"ר מוהריי"ץ נ"ע בנוגע לעבודת המוח ועבודת הלב (ומובא כאן כהוספה על המדור "דרוש ואגדה" בו נתבאר ענין עבודת המוח ועבודת הלב).

קונטרס זה יו"ל במסגרת הקונטרס השבועי 'לקראת שבת' – עיונים וביאורים בפרשת השבוע.

*

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר מערכת, ופשוט שלפעמים מעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאיות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו על-אתר או בתוכן העניינים), וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

*

ויהי רצון מלפני אבינו שבשמים, אשר כימים ההם, כן גם עתה יעשה תשועה גדולה ופורקן לעמו ישראל, ונבוא לדביר ביתו – בגאולה האמיתית והשלמה, בעגלא דידן.

בברכת התורה,

מכון אור החסידות

ערב ימי החנוכה, ה'תשע"ה

צוות העריכה וההגהה:

[ע"פ סדר הא"ב]

הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי, הרב מנחם מענדל דרוקמן, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שויכה

יוצא לאור על ידי

מכון אור החסידות

United States

1469 President st.

Brooklyn, NY

11213

718-473-3924

ארץ הקודש

ת.ד. 2033

כפר חב"ד 72915

טלפון: 03-960-4832

פקס: 03-960-7370

נדפס באדיבות:

The Print House

538 Johnson Ave. Brooklyn, NY 11237

718-628-6700

תוכן העניינים

אל מול פני המנורה

בשיטת הרמב"ם בסדר הדלקת המנורה ה
(ע"פ 'רשימת המנורה')

פנינים וביאורים

ביאורים קצרים בעניני הדלקת המנורה יט
הדלקת נשמות ישראל - כשרה בזר! / וכל שמונת ימי חנוכה / צורת גביעי
המנורה

דרוש ואגדה

ביאור סדר הדלקת המנורה בעבודת האדם לקונו כב
ביאור המעלות והחילוקים שבב' הדרכים הכלליים בעבודת ה' – עבודת השכל
והמוח ועבודת הרגש והלב, וביאור פרטיהם כפי שנרמזים בב' השיטות הכלליות
באופן הנחת המנורה בביהמ"ק – אם "צפון ודרום מונחת", או "מזרח ומערב
מונחת". והמסתעף מזה יסודות כלליים בדרכי העבודה הנ"ל.
(ע"פ 'רשימת המנורה', חלק הדרוש והרמז – עמ' קיא ואילך)

פנינים וביאורים

ביאורים קצרים בעניני ימי החנוכה כח
תוקף הטהרה מחליש את הטומאה / פך שמן טהור שבכל אחד / טימאו ולא
איבדו? / תכוונת השמן בעבודת האדם / כאשר אינו עולה ה"ה יורד / אין
להכניס יווני להיכל התורה

הוספה: דרכי החסידות

עבודת המוח ועבודת הלב כט
בהמשך להמבואר לעיל במדור דרוש ואגדה, על ההפרש בין עבודת המוח
ועבודת הלב, מובא בזה מכתב כ"ק אדמו"ר מוהריי"ץ נ"ע העוסק בענין "עבודת
המוח ועבודת הלב" ע"ד החסידות, ובמהות ההבדל בין "משכיל" ל"עובר".

אל מול פני המנורה

הדלקת המנורה בבית המקדש

בשיטת הרמב"ם בסדר הדלקת המנורה*

חידושי סוגיות

(ע"פ לקוטי שיחות חל"ב, חג השבועות ב)

הטעם דאיסור טבילת גר בשבת לא הי' שייך בגירות ישראל במ"ת

א

שיטת פירוש המשניות להרמב"ם בהדלקת המנורה בבית-המקדש

גבי סדר דישון הנרות בבוקר תנינן

במסכת תמיד סוף פ"ג: "מי שזכה בדישון המנורה [לנקות ולנקר כו']¹, נכנס ומצא ב' נרות מזרחיים² דולקים, מדשן את השאר [שהם ה' נרות], ומניח את אלו דולקים במקומן. מצאן שכבו, מדשנן ומדליקן מן הדולקים, ואח"כ מדשן את השאר". ושם ריש פ"ו: "מי שזכה בדישון המנורה, נכנס ומצא ב' נרות מערביים³ דולקין, מדשן את המזרחי, ומניח את המערבי דולק, שממנו הי' מדליק את המנורה בין הערביים. מצאו שכבה, מדשנו ומדליקן ממזבח העולה".

ע"י חברי מערכת "אוצר החסידים" דהוצאת הספרים קה"ת (ומהם באו ההערות כביאור הפשט בכ"מ), ולהם התהילה.

1. ויש גורסין "מערביים". ראה במשנה שבגמרא (ל, ב): "ב' נרות (מזרחית) [מערבית] דולקין".
2. במשנה לפנינו גריס "מזרחיים", אבל עיין בלחם משנה הל' תמידין ומוספין פ"ג הי"ג, דנראה עיקר דכן ("מערביים", ולא מזרחיים) היא גירסת הרמב"ם במשנה זו. וכ"ה הגירסא במשנה שבגמרא (לג, א). וראה שינויי נוסחאות במשניות כאן.

מפני קוצר היריעה, הנדפס להלן הוא רק חלק ראשון מ"רשימת המנורה" (בהוצאת קה"ת), מתוך אוצר רשימות שרשם כ"ק אדמו"ר זי"ע לעצמו, והיו גנוזות מעין כל עד להסתלקותו. "רשימה" זו נכתבה ע"י רבינו בשנת תרצ"ט במטרה להקיף ביאור השיטות בסדר הדלקת המנורה ונימוקם, ובחלקה שלא נדפס כאן האריך רבינו עוד הרבה בפרטים שונים בדיני המנורה וכן בפסק הרמב"ם בספר היד, ולאח"ז מבוארים הדברים בארוכה ובדרך נפלא גם בדרך הדרוש והמוסר. עיי"ש ותמצא נחת. ולהלן (עמ' כב ואילך) נדפס חלק מביאור הדברים ע"ד הדרוש והמוסר. ועוד חזון למועד להדפיס בקובצנו חלקי הנוספים של הרשימה.

יצויין שנוסח ה"רשימה" המקורית הוא בקיצור נמרץ ובעמקות. והנדפס בזה הוא ע"פ פענוח כוונת הדברים (ששולב בגוף לשון רבינו למען ירוץ בו הקורא) ובתוספת הציונים והביאורים שנערכו כולם

מנורת המקדש

הנרות. ויעוין פי' הרא"ם בריש פ' בהעלותך שהאריך בזה (לתרין הקושיא "האי שבעת הנרות, ששת מבעי ליה"). ולפירוש הרמב"ם, אתי בפשיטות⁴].

ועפ"ז המשיך הרמב"ם לבאר כוונת דין המשניות כאן, שהוא על יסוד הדין שצריך בכניסה ראשונה בבוקר לדשן ולהטיב רק ה' נרות ולהפסיק בעבודה אחרת ואח"כ להטיב ב' נרות, כי אין לו להטיב את כולן בכניסה אחת (יעו"י יומא לג, ב בטעמא דמילתא) – ומעתה המשנה הראשונה מיירי בעיקרה בכניסה הראשונה, והמשנה השני' בכניסה השני'. ועל זה מבואר במתני' דב' אופנים יש בקיום הדבר.

דאם כשנכנס בפעם הראשונה מצא ב' נרות היותר מזרחיות⁵ עומדין ודולקין,

4. וראה עוד בפירושו זה של הרמב"ם לקמן בסוף פרק ג.

5. וראה להלן פרק ב בסופו – דדוקא לפ"ז א"ש ד"נר מערבי" היינו מערבי ממש.

6. כאן העיר רבינו בשולי הגליון "לעייין בפי' המזרחי בפי' בהעלותך, אם כתב דהרמב"ם גרס מערביות, דלכאורה הפכו מוכח בפירושו המשניות". וכנראה מהכתב יד – כתב רבינו הערה זו לאחרי זמן, וכנראה לא הי' פירוש המזרחי תח"י באותה שעה. – ושם (ד"ה שלש מזרחיים בסופו), מביא דברי הרמב"ם בפיה"מ (אבל לא בספ"ג*, אלא) ברפ"ו: "נכנס ומצא ב' נרות מזרחיים דולקין מדשן את המזרחי וכו'", ועל זה כותב ש"צריך לומר שלא הי' כתוב בנוסחא שלו נכנס ומצא שתי נרות מזרחיים דולקים, אלא שתי נרות סתם, דאל"כ איך יפרש שם המזרחיים על השתי נרות היותר פנימיות שהן לצד מערב" (וכדלקמן בפנים). המוציאם לאור.

* ואולי נתעורר הספק אצל רבינו – בגלל פירושו של התפא"י שכתב בספ"ג "דרש"י . . . ל"ג במתני' דידן מזרחיות אלא מערביות, וכמ"ש המזרחי פ' בהעלותך לרמב"ם בפירושו הכא" (וראה בהמשך ה"רשימה" (שלא נדפס כאן), בפרק העוסק בסדר ההטבה לשיטת ראב"ש, שהקשה על דבריו – ש"בפיה"מ מוכח להדיא דגרס המז").

ולפום ריהטא אין ברור דיו מן המשניות סדר ההטבה והאופנים האפשריים בו, ואף נראות משניות אלו כסותרות זו את זו (יעו"י בשו"ת הרשב"א סי' שט ועט. ועוד).

ויתבאר להלן שיטת פירוש המשניות להרמב"ם בסדר ההטבה³ ע"פ משניות אלו. ובהקדים פלוגתת תנאי במנחות (צח, ב) באופן הנחת המנורה במקדש (בכותל הדרומי של ההיכל), דרבי סבר דהיתה מונחת לאורכו של מקדש, ממזרח למערב, ור"א בר' שמעון סבר דהיתה מונחת לרחבו של מקדש, מצפון לדרום. ונקט הרמב"ם בפי' המשניות כאן, דתנא דתמיד (בב' המשניות) סבירא ליה כרבי דהנרות מונחין ממזרח למערב.

וביאר הרמב"ם דלדרך זו "פיות כל הנרות לצד מערב זה לאחר זה [היינו שפיות כולם נוטים לצד קדש הקדשים] . . . ואל הסדר הזה נתכוין הכתוב כשאמר (במדבר ח, ב) אל מול פני המנורה יאירו [שבעת הנרות], ר"ל שיהיו פיות כל הנרות לנוכח קדשי הקדשים" [הנמצא לפני המנורה. וע"פ דבריו אתי בפשיטות הא דאמר קרא "יאירו שבעת הנרות" – דלכאורה, לשאר הדעות ש"מול פני המנורה" הוא נר האמצעי, ואליו פונים פיות שאר הנרות, הול"ל יאירו ששת

3. להעיר, שבפירושו המשניות שבהוצאת קאפח נדפסה מהדורא בתרא שבה חזר הרמב"ם מפירושו וגורס גירסא במשנה, עיי"ש. אבל, בכל המפרשים הובא פירוש המשניות להרמב"ם כמו שהוא בדפוסים שלפנינו (וראה גם תורת מנחם – הדרנים על הרמב"ם וש"ס ע' רסח ואילך, "ע"ד המהדורות דספר הי"ד להרמב"ם").

עוד שיטות בסדר הדלקת הנרות – ראה ברשימה המקורית בסוף הפרק העוסק בפסק הרמב"ם בספר היד.

מזרחיות תחילה – נתבאר בארוכה בהמשך הרשימה שלא נדפסה כאן – ראה שוה"ג בתחילת ס"א].

וא"כ, הפירוש במתניתין דספ"ג גבי כניסה ראשונה הוא כדלקמן⁹ [ויתיישבו ע"י זה כמה דיוקים בלשון המשנה שמהם למדנו כמה פרטי דינים]: "נכנס ומצא ב' נרות מזרחיים דולקין, מדשן את (כל) השאר (היינו, חמש נרות, ומזה ידעינן דבכניסה הא' מטיב ה' נרות), ומניח את אלו דולקין במקומן (עד לכניסה הב') (שלאחרי הפסק עבודה אחרת), שאז ידשן וידליק ב' נרות (המזרחיות). (ואופן הב') מצאן שכבו (ב' נרות המזרחיים), מדשנן ומדליקן מן הדולקים"¹⁰ [וכוונת המשנה, דאף כאן הנה

מניחן דולקין ומדשן ה' נרות הנשארים [וגם מדליקין], היינו ה' הנרות המערביים יותר, והיא הטבת ה' נרות שבכניסה ראשונה [ולדברים אלו, גם נר המערבי (שהוא נר הסמוך לקדש הקדשים, לפי דעת הרמב"ם בפירוש המשניות כאן⁸) – הוא בכלל ה' נרות הנשארים שמדשן ומדליק בכניסה הא' (כשמצא את ב' המזרחיות דולקין)]. ושוב מפסיק בעבודה אחרת, ואח"כ נכנס עוד הפעם ומדשן ומדליק ב' נרות המזרחיות שהיו דולקין בכניסתו בתחלה, והיא הטבת ב' נרות דכניסה השנית.

אבל אם כשנכנס בתחלה מצא ב' נרות היותר מזרחיות שכבו – מדשנן ומדליקן, ומדשן ומדליק גם ג' נרות הסמוכין להם (שתהי' הטבת ה' נרות בכניסה ראשונה), ומפסיק בעבודה אחרת, ואח"כ נכנס עוד הפעם, ואם ב' נרות שעדיין לא הטיבם, היינו הנרות היותר מערביים, דולקים – מדשן את המזרחי שבהם, ומניח את המערבי ביותר דולק, אלא שמוסיף בו שמן כדי שידלק עד הערב. אבל אם כבר כבה נר המערבי, מדשנו גם הוא, ומדליקו ממצח העולה.

[וטעם חילוק זה בין אם מצא ב' נרות מזרחיות דולקות שאז מדשן ה' מערביות תחילה, ובמצא ב' נרות כבויות מדשן ה'

9. בב' הסעיפים הבאים – משלב רבינו פירוש הרמב"ם (בחצא-עיגול) בתוך לשון המשנה, תוך כדי הבהרת הדברים הדורשים ביאור בלשון המשנה, ובתוספת עוד כמה דיוקים.
10. וידעינן מכאן תרתי:

(א) ממ"ש 'ומדליקין', ידעינן מהדלקת הנרות היא גם בבקר (כנ"ל הערה 7 לשיטת הרמב"ם), שהרי במתניתין קאי אודות סדר העבודה בבקר, ומפורש להדיא שגם אז מדליק הנרות. ואכן, שאר המפרשים דס"ל דאין הדלקת הנרות אלא בערב, נדחקו הרבה בטעם הדלקת ב' נרות עתה.

[וראה בתויו"ט ספ"ג: "הר"ב השיג על הרמב"ם שסובר שהטבתן היא הדלקתן, שפירש בהטיבו בהדליקו, והאחרונים חולקים עליו ואומרים שאין הדלקת הנרות אלא בין הערביים, ופירש בהטיבו אינו הדלקה אלא תיקון הפתילות. וכל זה תמצא באורך בתשובת הרשב"א ס"ו ש"ט וע"ט" [זו שבסימן ע"ט נכתב לפרש זו שבס"ו ש"ט (תויו"ט ש)]. ובביאור טעם הדלקת ב' נרות מזרחיות בבוקר ("מצאן שכבו מדשנן ומדליקין") – אף שלשיטתו אין הדלקת המנורה אלא בין הערביים – מביא מתשובת הרשב"א (ס"ש"ט) שאני ב' נרות מזרחיות שצריך להדליקם גם בבוקר, משום שכבר מערבי – שלשיטתו הוא נר השני ממזרח

7. פירוש, דהרמב"ם ס"ל (כמ"ש כאן בריש הפירוש וכן ביד הל' תמידין ומוספין פ"ג ה"ב) מדליק הנרות גם בבוקר, כי לפירושו הטבת הנרות (שעלי' נאמר (תצוה ל, ז) "בבקר בבקר בהטיבו את הנרות") היינו ניקורם וגם הדלקתם.

8. משא"כ ביד, שפסק כדעת ר"א בר"ש שצפון ודרום מונחת, ו"נר המערבי" הוא נר אמצעי – כמבואר בארוכה בהמשך ה"רשימה" (שלא נדפס כאן), בפרק העוסק בפסק הרמב"ם בספר היד.

מנורת המקדש

(הנשאר לאחר הטבה הא', היינו ב' נרות שלצד מערב).

אולם, פרטי דין דיִשון נרות הנשארים (ב' נרות שמצד מערב) עדיין לא נזכרו בספ"ג (ורק הוזכרו אגב אורחא בסיום), כיון שנתבארו במקומם, היינו ברפ"ו, ששם מדובר אודות כניסה הב' שלאחרי הקרבת התמיד וזריקת דמו, דאילו כאן – (בספ"ג) דקאי בכניסה הא' שבה מטיב ה' נרות – לא נזכרו ב' נרות אלא אגב אורחא, ש"אח"כ (בכניסה הב') מדשן את השאר".

וזהו דפירוש הרמב"ם ברפ"ו דבא לפרט בענין כניסה השנית גופא ב' אופנים: "מי שזכה בדישון המנורה¹², נכנס (בפעם הב') ומצא ב' נרות מערביים (פירוש, דמשנתנו קאי אסיפא דספ"ג, היכא ד"מצאן שכבו (ב' נרות מזרחיים, שאז) מדשנן (עם הג' הסמוכים אליהם) ומדליקן מן הדולקין, ואח"כ מדשן את השאר" (ב' נרות מערביים), ובהמשך לזה אתי תנא לפירושא כאן (ברפ"ו) איך ידשן את השאר. ועל זה קאמר דאם מצא שתי נרות מערביים (אלו) דולקים, מדשן (היינו מתקן¹³) את המזרחי (בין שניהם, היינו נר שהוא מזרחי לגבי נר חברו הסמוך לקדש הקדשים), ומניח את המערבי דולק

עתה (בכניסה הא', כשמדשן ומדליק ב' נרות המזרחיים שמצאן שכבו) מטיב ג"כ ג' נרות הסמוכים לב' נרות אלו, כיון שצריך להיטיב ה' נרות בכניסה הא'. והטעם שלא פירש זה במתני' כאן בהדיא – משום דכבר אשמעיןן ברישא "נכנס ומצא ב' נרות מזרחיים דולקין, מדשן את (כל) השאר", דמזה ידעיןן דצריך להיטיב ה' נרות בכניסה א'), ואח"כ (היינו לאחר זמן, לאחר הפסק עבודה – שזהו דיוק תיבת "אח"כ" שבמשנה¹¹) מדשן את השאר"

(כדלקמן) – כתיב "לפני ה' תמיד", ולפי שאין השני מערבי אלא בהצטרפות הראשון, ע"כ צריך שיהא גם המזרחי דולק תמיד" (וראה לקמן פרק ב). ועיי"ש הפירוש ש"מדשנן ומדליקן" כדי שיהי' ניכר יפה ההפסק שבין הטבת ה' נרות וב' נרות. ותמה עליו הרשב"א.

(ב) וממ"ש במתני' "מדליקן מן הדולקין", ידעיןן דהנרות מדליקן מנר חברו (יעוין יד הל' תמידין ומוספין פ"ג הי"ג "שאר הנרות (מלבד נר מערבי שאין מדליקין אותו אלא ממזבח החיצון) כל נר שכבה מהן מדליקן מנר חברו". ובהשגת הראב"ד – לאחר ששבאר שהדלקת נר מערבי ממזבח החיצון אינה לעיכובא, אלא "מפני שלא הי' במנורה נר דולק כו" – מסיים: "ומשנה שלימה היא, נכנס ומצא שני נרות מזרחיים... מצאן שכבו מדשנן ומדליקן מן הדולקין. אלמא כל היכא דאפשר מיני' ובי' טפי עדיף").

11. והוא דוקא לפי הרמב"ם. דיש מפרשים שפירשו ד"מדשן את השאר" קאי על הטבת חמש נרות שבכניסה הא' (ראה לדוגמא פי' הרע"ב (מ"פירושי רבינו ברוך בר יצחק") שכתב "ומדשן* את השאר, זו הטבת חמש נרות" (ולדידי' שתי נרות מזרחיות מדשן אח"כ בכניסה הב', ונרחק לפרש מ"ש לפני' "מצאן לב' נרות מזרחיות) שכבו מדשנן", שאין זו הטבה ממש וכו') – ולפירושה תיבת "אח"כ" היא מיותרת, ולא הול"ל אלא "מצאן שכבו מדשנן ומדליקן מן הדולקין ומדשן את השאר", כיון שכל זה נעשה בכניסה הא'.

12. היינו אותו כהן שהטיב ה' נרות (בכניסה הא' שבספ"ג). וכדמוכח ביומא כה, א במתני' דכהן אחד מטיב כל הו' נרות, דתנן התם "הפייס השני, מי שוחט וכו' ומי מדשן את המנורה וכו' שלשה עשר כהנים זכו בו", כי "שלש עשרה עבודות כהנים מנויות כאן" (פרש"י). ומזה מוכח שדישון המנורה כולה – הן ה' נרות והן ב' נרות – נעשית ע"י כהן אחד.

13. כדין שאר נר שמצאו דולק – ראה רמב"ם הל' תמידין ומוספין פ"ג הי"ב: "נר שמצאו שלא כבה מתקנו".

ועיין לקמן בפנים.

* להעיר, שבפ"י הרע"ב מעתיק מלשון המשנה ומדשן, ולא "ואח"כ מדשן".

מתקן) את המזרחי, ומדשן ומדליק נר המערבי (שכבה) ממזבח העולה. וכן בנוגע לב' נרות מזרחיים שבספ"ג: אם כשנכנס בפעם הא' מצא ב' נרות מזרחיים דולקין, שאז מדשן בכניסתו בפעם הב' – ג"כ לא הוצרך לשנות הפרטים בזה (ברפ"ו, בכניסה הב'), כי רק נר המערבי יש בו חידוש לגבי שאר הנרות כנ"ל).

ומעתה צ"ע, לפי שיטת הרמב"ם בפירוש המשניות, מהו החילוק בין דישון נר המזרחי ונר המערבי כשמצא שניהם דולקים, שעל זה נאמר "מדשן את המזרחי ומניח את המערבי דולק". דלכאורה, הרי כל נר שמצאו שלא ככה, אין מכבהו ומדליקו שנית, אלא רק מתקנו¹⁶, ולא דוקא נר המערבי, וכנ"ל ש"מדשן את המזרחי" פירושו "מתקן"; ולאידך, גם נר המערבי מתקנו ומוסיף שמן וכו' אם מצאו דולק, וכמו שכתב בפירוש המשניות ש"מניח את המערבי" ר"ל שלא יכבה אותו וידליק אותו שנית, אלא מתקנו ומוציא הפתילה ומוסיף שמן וכו', וא"כ, במה נחלקו נר המזרחי ונר המערבי זה מזה?

ואולי אפ"ל בביאור החילוק לדעת הרמב"ם בין דישון נר המזרחי לדישון נר המערבי כששניהם דולקים, ובהקדים, דהרמב"ם שכתב¹⁵ ש"נר שמצאו שלא ככה מתקנו", לית ליה כהרשב"א ע"פ הספרי (הובא בתויו"ט) דיש איסור בכבוי נר שמצאו דולק¹⁷, רק דס"ל דלצורך הטבה

(שלא יכבהו וידליקו אותו שנית, ורק מוסיף בו שמן), שממנו הי' מדליק את המנורה בין הערביים. (ואופן הב') מצאו (לנר מערבי) שכבה, מדשנו ומדליקו ממזבח העולה (ולא משאר הנרות¹⁴).

והנה, בפרטי דין דישון ב' נרות שמצד מערב שברפ"ו, נוסף לכך שבזה סיים לבאר הנזכר בסיפא דספ"ג ("מצאן שכבו וכו' ואח"כ מדשן את השאר") שהזכירם שם רק אגב אורחא, וביארם במקומם ברפ"ו, כנ"ל; הנה במשנה דרפ"ו אתי לגלות גם אמשנה דספ"ג, במאי דמיירי שם ברישא ("מצא ב' נרות מזרחיים דולקים"), והוא, דהא דתנן שם "מדשן (ומדליק) את השאר", אשר גם נר המערבי בכלל זה (כנ"ל) – אין כל הנרות שווים בענין זה, כי נר המערבי מדליק ממזבח העולה, ולא כשאר הנרות שמדליקין כל נר מנר חברו¹⁵.

וכיון דרק נר המערבי מצאנוהו חלוק משאר הנרות – במילא ידעינן ולא איצטריך למיתני בפירוש שאר האופנים שלא נתפרשו במתניתין, והם: בנוגע לב' נרות מערביים שברפ"ו – דאם לא מצא בכניסה ב' ("שתי נרות מערביים דולקים" כמ"ש במתני') אלא רק נר המערבי דולק – מדשן ומדליק את המזרחי ומניח את המערבי דולק. וכן אם מצא רק נר המזרחי דולק – מדשן (היינו

14. אף שכולם דולקים בשעה זו – לפי פירוש הרמב"ם (כנ"ל הערה 7) דמדליק הנרות גם בבקר, ודלא כהשגות הראב"ד הנ"ל (הערה 10) ש"אמרו... מדליקין ממזבח העולה מפני שלא הי' במנורה נר דולק שכבר הטיב את כולה" (וס"ל שבבקר רק מטיבין ולא מדליקין את הנרות. ראה כס"מ שם).

15. וראה לקמן פרק ב' עוד חילוק – שנר המערבי מניחו דולק (אם לא ככה).

16. כנ"ל הערה 13 מדברי הרמב"ם.

17. וז"ל הרשב"א שם: "שהרי בספרי תניא אי מערב עד בוקר, יכול יכבס, ת"ל יאירו שבעת הנרות" (ולשיטתו, מ"ש "מדשן את המזרחי (שגם אותו אסור לכבות) ומניח את המערבי דולק" – קאי על הטבת בין הערביים, שצריך לדשן את המזרחי תחילה ואח"כ את

מנורת המקדש

מבלי לכבותו.

ובכל אופן צ"ע לשיטת הרמב"ם: (א) מהו הטעם דלפי ש"ממנו מדליק המנורה בין הערביים" לכן לא יכבהו לנר המערבי וידליקו שנית - הלא גם אם יכבהו וידליקו שנית יוכל להדליק ממנו בין הערביים¹⁸. (ב) ועוד צע"ק במש"כ הרמב"ם בפירוש המשניות דבנר המערבי מתקנו כו' ומוסיף שמן, דמשמע דהנשאר בשמן אינו מסירו מהנר - דא"כ, "שבע מדות" שהיו במקדש (לצורך מדת הלח, שביניהם "מחצה (לוג) למנורה, חצי לוג לכל נר"), אינן מספיקות, שהרי "נפיש להו מדות טובא", שצריך עוד מדות כדי לשער כמה שמן נשאר בהנר שצריך להשלים לחצי לוג, וכקושיית הש"ס מנחות (פח, ב) בדין "נר שכבתה נידשן השמן . . מטיבה (משליך כל מה שנשאר לחוץ) ונותן בה שמן כו'", "דאי (נותן בה שמן לא "כמדה ראשונה", חצי לוג, אלא) כמה שחסרה (במה שזורק לחוץ) . . דמשער לי", א"כ, שבע מדות, נפיש להו מדות טובא" (לשער כמה חסר)).

ב

ביאור נימוקו של הרמב"ם בפירוש המשניות בפירוש נר המערבי ודינו

והנה, עדיין צריך בירור בשיטת הרמב"ם בפירוש המשניות, מהו טעם הרמב"ם דמפרש דנר המערבי הוא נר הסמוך לקדש הקדשים, ופליג הרמב"ם בזה אשאר ראשונים. דרש"י כתב בכמה דוכתי (ד"ה ובה

אין חיוב לכבותו ולהדליקו, ומקיים מצות הטבת הנרות בתקונם לבד ג"כ, אם דולקין הן בלאה"כ (עיין יומא (כד, ב) "זר שסידר את המנורה ליחייב וכו' נתן פתילה ליחייב וכו' נתן שמן ליחייב וכו' הדליק ליחייב, הדלקה לאו עבודה היא". וביד הל' ביאת המקדש (פ"ט ה"ז) כתב הרמב"ם דהדלקה כשרה בזר. ומזה מובן שאם הנרות דולקין, אין חיוב לכבותם ולהדליקם שנית, כיון שהדלקה לאו עבודה וכשרה בזר, ואזי יוצא י"ח מצות הטבת הנרות בתיקונם בלבד).

ומעתה מפרש הרמב"ם החילוק בין דישון נר המזרחי לדישון נר המערבי, שהוא לענין היאך ייעשה הדישון - שנר המזרחי מדשנו איך שירצה, ואין בזה תנאים, היינו, דרוצה מכבו ומדליקו שנית, או דאינו מכבו כל עיקר (אלא מתקנו בלבד), משא"כ נר המערבי יש תנאי באופן דישונו - דצריך להניחו דולק, היינו, לא לכבותו ולהדליקו שנית, אלא לתקנו בלבד.

או יאמר הרמב"ם דהדיוק במשנה בהחילוק שבין נר המזרחי לנר המערבי הוא במלת "מדשן" דנקט בנר המזרחי, היינו, שנר המזרחי צריך דישון, שצריך להסיר השמן שבנר (והפתילה אי אפשר להסיר דהא דולק הוא), משא"כ נר המערבי דרק מוסיף עליו שמן, ואין בו דישון כל עיקר.

[אבל צ"ע למה ישתנה דין השמן שבב' נרות אלו, שהרי החילוק ביניהם אינו אלא שנר מערבי צריך להניחו דולק, ומשום זה אין הכרח שלא להסיר השמן שבנר, ויכולים שפיר להסיר השמן שבנר וליתן שמן חדש

המערבי, כמבואר בהמשך ה"רשימה" (שלא נדפס כאן) בפרק העוסק בפקס הרמב"ם בספר היד).

18. ראה גם לקמן בשו"ג להערה 28.

מנורת המקדש

יא

שנר המערבי הוא נר הסמוך לקדש הקדשים.
ויש לומר בזה כמה טעמים:

א) במנחות (צח, ב) אמר אנר המערבי "יערוך אותו לפני ה'" (אמור כד, ג), מכלל דכולהו לאו לפני ה'". ומזה משמע להדיא דנר המערבי הוא המיוחד מכל הנרות בזה דהוא לבדו לפני ה', וכלשון רש"י שם: "יערוך אותו וכו' דמשמע אותו לפני ה' ולא אחר לפני ה'". ולכן מפרש הרמב"ם שנר המערבי הוא הסמוך לקדש הקדשים. משא"כ לדעת כל הנ"ל שנר המערבי הוא השני ממזרח, הרי ה' נרות מז' הנרות (ה' נרות מערביים) הם יותר "לפני ה'" (בסמיכות לקדש הקדשים) מנר שני שבמזרח שנקרא "נר המערבי", ורק לגבי נר אחד בלבד (הנר שבקצה המזרחי) יש לקרותו "לפני ה'".

ב) נוסף לכך שהנר המיוחד שרק הוא "לפני ה'" הוא הסמוך לקדש הקדשים, הרי גם שמו מוכיח עליו שהוא הסמוך לקדש הקדשים – דקרי ל' (בש"ס וכו') "נר מערבי", וכיון שלא בא לסתום אלא לפרש²¹, עכצ"ל, דהיינו נר שהוא מערבי מכל הנרות, היותר סמוך לקדש הקדשים. משא"כ לדעת הנ"ל דס"ל שהוא השני ממזרח, לא היו צריכים לסתום ולקרותו "נר מערבי" מבלי לפרש שהכוונה היא רק ביחס לנר הסמוך אליו. ולדבריהם צריך לדחוק דנקרא כן ("מערבי") ע"ש לשון המשנה דתמיד רפ"ו: "מדשן את המזרחי ומניח את המערבי", וזהו דוחק, כיון שבמשנה שם מדובר אודות ב' נרות מזרחיים, ולכן קורוהו (להשני ממזרח) "מערבי" לגבי חברו, משא"כ בכל המקומות

שבת כב, ב. ד"ה והי' יומא לט, א. ד"ה נר מגילה כא, ב. ד"ה ממנה מנחות פו, ב) דנר המערבי הוא השני ממזרח, שהוא מערבי לנר הראשון במזרח שקודם לו [וכבר עמדו על זה שרש"י סותר דעת עצמו, דכדעת הרמב"ם משמע נמי ברש"י במנחות (צח, ב ד"ה מדכתיב) שכתב "מזרח ומערב מונחים, וההיצון של צד מערב קרי ל' נר מערבי" – יעוי' בתפארת ישראל לתמיד ספ"ג¹⁹. ויעוי' רש"ל בשבת שם]. וכן הוא שיטת התוס' ביומא (עא, א ד"ה ולהטיב) ובמנחות (שם) דנר מערבי הוא א' מב' המזרחיים (והיינו המערבי מביניהם), וכ"ה שיטת הראב"ד (עיי' השגותיו בהל' תמידין ומוספין פ"ג הי"ג, ופירושו הנדפס בש"ס חדש), הרמב"ן (בחידושו לשבת כב, ב²⁰, ובפירושו על התורה שמות כז, כ'), הרשב"א (בשו"ת הנ"ל ריש ס"א); ואילו הרמב"ם פליג על כל אלו וס"ל

19. וראה גם רמב"ן שבת שם: "פרש"י ז"ל במס' מנחות דלמ"ד מזרח ומערב היו עומדין קרי נר מערבי האחרון שהוא סמוך למערב יותר מן הכל, וכאן חזר בו ופי' שהוא השני של מזרח".

20. רבינו העיר כאן בצד הגליון "לעיי' מהו נר המערבי ע"פ גירסתו בתמיד". ואולי הכוונה למ"ש הרמב"ן שם: "אבל ק"ל בהיא בריתא (דספרא) דתניא התם נכנס ומצא שתי נרות מזרחיים דולקות מדשן את המזרחי ומניח את המערבי דולק . . דאלמא אינו מדליק למזרחי, ובמס' תמיד תנן בפ"ג . . נכנס ומצא שני נרות מזרחיים דולקים מדשן את השאר ומניח את אלו במקומן . . מצאן שכבו מדשנן ומדליק מן הדולקין ואח"כ מדשן את השאר, ומשמע דברייתא דספרא משבשתא היא וסמי ברייתא מקמי מתני' – שעל זה הקשו עליו שמה שהביא מספרא מתני' היא ברפ"ו דתמיד (שו"ת הרשב"א שש"ט) – ועל זה כתב רבינו שיש לברר גירסת הרמב"ן בתמיד, אולי גריס ברפ"ו: "מערביים" (כגירסת הרמב"ם, כנ"ל ס"ג). – אלא שע"פ גירסא זו מתעוררת השאלה מהו נר המערבי: השני ממזרח (מב' המזרחיים), כמ"ש הרמב"ן כאן, או הסמוך למערב (מב' המערביים, כגירסא הנ"ל). המוציאים לאור.

21. ע"ד פרש"י נח י, כה. וירא כא, לד.

המערכי הוא השני ממזרח – ב' נרות דולקין כל היום. וכל זה (הדוחק לפרש שב' נרות היו דולקים כל היום, ולהוסיף פלוגתא בזה בין מ"ד צפון ודרום מונחת למ"ד מזרח ומערב מונחת) אינו אלא להשיטות שני מערכי הוא השני ממזרח, משא"כ להרמב"ם דס"ל שני המערכי הוא הסמוך לקדש הקדשים – רווחא שמעתתא.

ד) לשיטת החולקים על הרמב"ם, צ"ע, למה מתחילה נקבע הנס (שנר אחד הי' דולק כל היום) בנר הב' ממזרח, ולא בנר הסמוך לקדש הקדשים, שהוא "לפני ה'" יותר מכולם, ולכן ראוי שיהי' בו הנס. ובראב"ד (לתמיד ספ"ג) – הנדפס בשס"ח – כתב טעמא שנעשה נס בנר (שני שבצד) המזרחי, מפני ש"אין מעבירין על המצוות" (יומא לג, סע"א. וש"ג) [והא דלא נעשה בנר ראשון ממזרח אלא בנר שני שהוא למערב – כדי שיהי' "לפני ה'"]. ותימה, מה שייך בזה "אין מעבירין על המצוות", והלא אינו ענין אלא לכהן הנכנס מאולם להיכל להדליק הנרות, שכיון שבכניסתו ממזרח פוגע בנר המזרחי, צריך להדליקו תחילה לפי ש"אין מעבירין על המצוות"²², ולא שייך הא ד"אין מעבירין על המצוות" לענין קביעות ניסא משמיא. ואם רצונך לומר גם בכגון זה "אין מעבירין על המצוות" – הרי אדרבא, בנר הסמוך לקדש הקדשים הוה ל' לקבוע הנס, כיון שהשכינה והקדושה מאירה מקדש הקדשים להיכל (ממערב למזרח, להיפך מכניסת הכהן ממזרח למערב), ובנר היותר מערכי פגע הארת השכינה והקדושה ברישא, ולכן, מצד הדין ד"אין מעבירין על המצוות" –

שמדברים אודות כל הנרות, אין לקרות השני ממזרח בשם מערכי סתם.

ג) כמה מהחולקים על הרמב"ם בפירוש איזה נר הוא נר המערבי, וס"ל שני המערכי (שצריך להיות דולק כל היום) הוא המערבי מב' נרות המזרחיים (שני ממזרח) – נדחקו לפרש עפ"ז דב' נרות (לא רק נר א', נר המערבי, אלא ב' נרות) היו דולקין ועומדים כל היום [ראה מש"כ תוס' יומא שם (והתוס' ס"ל דהי' כן גם בשעת הנס שני מערכי הי' דולק כל היום, כמסופר לעיל ביומא (לט, א) ד"ארבעים שנה שמש שמעון הצדיק . הי' נר מערכי דולק"], וראה נמי ברמב"ן ורשב"א], היינו דנר המערבי (השני ממזרח) הי' דולק כל היום משום דכתיב בי' "יערוך אותו גו' לפני ה' תמיד", ונר המזרחי (הראשון ממזרח) הי' דולק כל היום כדי שיהא נר שאצלו שמו – נר המערבי – עליו; אף דבקרא כתיב לשון יחיד, "יערוך אותו", וכן הוא בכ"מ בש"ס בלשון יחיד, ולא נמצא אף במקום א' שיוזכר דשני נרות דולקין כל היום [והא דתנן בתמיד ספ"ג "ב' נרות מזרחיים דולקים" – עיין לקמן (אות ה')] דיש לפרש משנה זו באופן אחר, כבפירוש המשניות להרמב"ם]. ועל כרחין צריך לדחוק לשיטתם, דזה ששני נרות דולקין אף שבקרא כתיב לשון יחיד, הוא, מפני שני המזרחי טפל לנר המערבי. וגם, לשיטתם אתיבן לפלוגתא נוספת – דלא אשתמיט בכ"מ בש"ס, והוא – דלמ"ד צפון ודרום מונחת (דלשיטתי' נר המערבי היינו נר האמצעי²²) – רק נר א' דולק כל היום, ולמ"ד מזרח ומערב מונחת, ונר

22. כמבואר בהמשך ה"רשימה" (שלא נדפס כאן).

בפרק העוסק בסדר ההטבה לשיטת רב"ש.

23. ראה גם פרש"י ד"ה וב"ה – שבת כב, ב.

מערכי של מזבח החיצון "לפני ה'"²⁵, לפי שהוא לצד אוהל מועד, ובמילא ה"ה היותר סמוך לקדש הקדשים. – וכיון שגור המערכי הוא "לפני ה'" יותר משאר הנרות, נעשה בו הנס. וכפי שמצינו בהנחת מטה שקדים "בתוך מטותם", "שלא יאמרו מפני שהניחו בצד שכינה פרח" (קרח יז, כא ובפרש"י), שמזה מוכח שסמיכות המקום לצד שכינה היא סיבה שיעשה בו נס].

ונתבארה לנו היטב שיטת הרמב"ם בפירושו "נר מערבי", אלא שעדיין יש לברר איך יפרנס הרמב"ם הא דשנינו בגור המערכי "ממנו"²⁶ ה" מדליק ובה ה" מסיים" (שבת כב, ב. מנחות פו, ב) – כיון דלדידי, אם בכניסה הא' מצא ב' נרות המזרחיים דולקין, מדשן שאר ה' נרות וגם גור המערכי בכללן, ואח"כ נכנס עוה"פ ומדשן ב' נרות המזרחיים (כנ"ל פרק א), ונמצא, שאינו מתחיל ההדלקה מגור המערכי, שהרי שני המזרחיים דולקים כבר, ואינו מסיים בגור המערכי, שהרי מדשנו בכניסה הא', ואח"כ מדשן את שני המזרחיים?

וגם יל"ע איך יתרוץ הרמב"ם הא דסיפרי ר"פ בהעלותך (הובא ברמב"ן עה"ת שמות כז, כ) "מערב עד בוקר לפני ה' תמיד (אמור כד, ג), שיהא גור המערכי דולק תדיר, שממנו מדליקין את המנורה בין הערביים", ועד"ז

ששייך גם בנוגע להשכינה כביכול – הוצרך להיות קביעת הנס בגור היותר מערבי. ואולי כוונת הראב"ד – אף דלא משמע כן מלשונו – ד"לא סמכין אניסא" (פסחים סד, ב), ולכן, כשהוקבע גור להדליק ממנו בין הערביים, הוקבע גור ב' ממזרח, מפני דבי' פגע כהן הנכנס להדליק הנרות, ו"אין מעבירין על המצוות", וכיון שנקבע גור ב' ממזרח להדליק ממנו, לכן בא הנס ג"כ בו.

ובכל אופן, כל השקו"ט בנוגע לקביעת הנס אינה אלא להדעות שגור המערכי הוא השני ממזרח, אבל להרמב"ם אין צורך לכל זה, דס"ל שאכן נקבע הנס בגור הסמוך לקדש הקדשים, לפי שהוא "לפני ה'" יותר מכולם.

ה) והוא העיקר: מה שהביא לכל מפרשים הנ"ל לפרש "נר המערכי" דלא כפשוטו שהוא הגור דבקצה מערב, כי אם גור הב' ממזרח – הוא, המשנה דתמיד ספ"ג המחלקת דין ב' נרות מזרחיים משאר ה' נרות, מכריחה לפרש שגור המערכי הוא (לא כפשוטו, אלא) במזרח (השני ממזרח, שנקרא מערבי לגבי הראשון שממזרחו), ומצד זה חלוקים ב' נרות מזרחיים משאר הנרות; וכיון דבפירושו המשניות פירש הרמב"ם משנה זו (שמחלקת דין ב' נרות מזרחיים משאר ה' נרות) באופן אחר (לענין החילוק בין הטבת ה' נרות להטבת ב' נרות, כנ"ל פ"א²⁴) – הרי מחורתא לפרש כפשוטו: גור המערכי, הגור דבקצה מערב, ונקרא בפשיטות "לפני ה'", דהוא הסמוך לקדש הקדשים [וכמו דנקרא יסוד

24. ראה גם בהמשך ה"רשימה" (שלא נדפס כאן) בפרק העוסק בטעם חילוק ב' נרות המזרחיים משאר הנרות לשיטת הרמב"ם.

25. ראה צו ו, ז: "הקרב אותה גור לפני ה' אל פני המזבח", ובפרש"י (מסוטה יד, ב. וש"נ): "לפני ה' הוא מערב שהוא לצד אוהל מועד" (וראה יומא מה, ב ובתוד"ה הוה).

26. כ"ה ("ממנו") בכתי"ק. אבל בשבת ובמנחות שם: "ממנה". – ואולי כתב רבינו "ממנו" – בהתאם להלשון דמתני' דתמיד רפ"ו: "ממנו ה" מדליק את המנורה". המוציאים לאור.

מנורת המקדש

הערביים²⁸, "ובו הי' מסיים" חילוף הפתילה וההטבה אז - לאחר הדלקת הנרות בין הערביים. - והוא ע"ד פירש"י במנחות שם²⁹.
 - ונראה לי ברור דלשיטת הרמב"ם בפירוש המשניות, הא דאמר ברפ"ו "ומניח את המערבי דולק", כן הוא גם אם מצא ב' נרות מזרחיים דולקין דספ"ג, דאז מטיב נר המערבי בכניסה הא' בהטבת ה' נרות - הנה

בתו"כ (אמור שם. הובא ברמב"ן שם) "להעלות נר תמיד (אמור שם), שיהא נר מערבי תדיר" - והרי להרמב"ם כל הז' נרות (לא רק נר מערבי) דולקין גם ביום, ולאידך גיסא, הרי גם נר המערבי מדשנו קודם ההדלקה בין הערביים, ובשעת דישונו אינו דולק גם הוא, וא"כ במה נחשב נר מערבי תדיר משאר הנרות?

ובאמת הוא פשוט, דהא לדעת הרמב"ם - נר שלא כבה אינו מכבו מדשנו ומדליקו, אלא רק מתקנו, ובפרט נר המערבי, וכנ"ל (סוף פ"א, בהחילוק שבין דישון נר מזרחי לנר מערבי) דמניחו דולק, וא"כ, הא דשנינו ש"ממנו הי' מדליק" - לא קאי על הטבת הבוקר, שאז (אינו מדליק, אלא) רק מניחו דולק²⁷, אלא על ההדלקה בין הערביים. וזהו הפירוש ד"ממנו הי' מדליק", היינו, מדליק (לא את הנרות שכבו, בהטבת הבוקר, אלא) את המנורה (כולה, לא רק הנרות שכבו) בין

28. וכלשון הספרי שם ומתני' דתמיד רפ"ו: "שממנו מדליק(ין) את המנורה בין הערביים".
 29. ז"ל רש"י שם (פו, ב): "ובה הי' מסיים, כדתנן בא ומצא שתי נרות מזרחיות דולקים. . . מכבה האחת שבצד מזרח ומדשנה, ומניח האחרת שבצד אותה שבמזרח הוא נר מערבי, ומניחה דולקת עד לערב ומדליק האחרות שכבו בשחר, ומטיבו וזורק מה שנשאר מן השמן ומן הפתילה לחוץ ונותן בה שמן ופתילה ומדליקה כדי לקיים בה מצות הדלקה, ומסיים בה הדלקה שהי' מדליקה בתר כל הנרות".

ולכאורה כוונת רבינו במ"ש "והוא ע"ד פירש"י במנחות" (ע"ד, ולא ממש) - שזהו כפירש"י במנחות רק בנוגע לסדר העבודה, שתחילה מדליק כל הנרות מנר המערבי, ואח"כ מטיבו כו' (דלא כפירושו בשבת (כב, ב) שתחילה מסיים ההטבה, ואח"כ מדליק ממנו כל הנרות), אבל לא בנוגע להפירוש ד"ובה הי' מסיים", שהרי רש"י במנחות מפרש "מסיים בה הדלקה"*. המו"ל.

27. ולכאורה יש לומר, שגם כאשר מצאו שכבה שאז צריך להדליקו, הרי הדלקה זו אינה אלא תיקון הנר (שהדליקו אמש) שיהי' דולק, והיינו, שההדלקה בבוקר (לדעת הרמב"ם) היא בכלל הטבה, כמ"ש בפירוש המשניות: "הטבת נרות הוא נקור הנרות והדלקה מה שכבה מהם וחילוף הפתילות" - ולהעיר מדיוק לשון הרמב"ם בהל' תמידין ומוספין פ"ג ה"י-א: "דישון המנורה והטבת הנרות בבוקר ובין הערביים מצות עשה. . . אין מהנכין את המנורה אלא בהדלקת שבעה נרותי' בין הערביים", היינו, שבנוגע לבין הערביים כותב לשון הדלקה, ואילו בנוגע לחיוב השווה בבוקר ובין הערביים כותב לשון דישון והטבה; ואח"כ מפרש "מהו דישון המנורה, כל נר שכבה מסיר הפתילה וכל השמן שבנר ומקנחו ונותן בו פתילה אחרת ושמן אחר. . . ומדליק נר שכבה, והדלקת הנרות היא הטבתם" (היי"ב), היינו, שהדלקת נר שכבה בבוקר היא (לא) הדלקה, אלא הטבה, שפירושה, להחזיר הדבר לאיתנו, שיהי' דולק כמקודם (ראה לחם משנה שם).

(* ואולי י"ל הטעם שמפרש רבינו לשיטת הרמב"ם ש"בה הי' מסיים" קאי על חילוף הפתילה וההטבה (ולא על ההדלקה, כרש"י במנחות) - שעפ"י יומתק הא ד"מניח את המערבי דולק", שרק מתקנו, ואינו מכבו מדשנו ומדליקו שנית (שלזה לא מספיק הטעם "שממנו הי' מדליק את המנורה בין הערביים", שהרי גם אם יכבהו וידליקו יוכל להדליק ממנו בין הערביים, כנ"ל סוף פ"א) - שאינו יכול לכבות ולדשן נר המערבי בבוקר (ולהדליקו שנית), משום שבו צריך לסיים ההטבה (גם הטבת הבוקר) לאחר שמדליק ממנו את כל הנרות בין הערביים (אלא שעדיין נשאר הצ"ע על לשון המשנה, שהטעם הוא לפי "שממנו מדליק כו'" (כנ"ל סוף פ"א)).

בבוקר – במשך היום.

וע"פ פירוש זה בספרי ותו"כ, יתורן ג"כ קושיית ר' אלחנן בתוד"ה מנורה (חגיגה כו, ב), שהקשה על דברי הגמרא "מנורה לא כתיב בה תמיד", משום שאינו אלא מלילה ללילה, ולא כל היום והלילה כתמיד דשולחן, מהא ד"נר מערבי דולק כל היום שממנה הי' מתחיל ובה הי' מסיים, ומסתמא מתמיד נפקא" – כי, "תמיד" דמנורה הוא לענין קביעות נר המערבי להדליק ממנו, או שקאי אשעת הנס דוקא.

[אמנם, עדיין צ"ע להרמב"ם – למה לא הביא ביד הא דנר מערבי "ממנו הי' מדליק", דמנורת בין הערביים מדליקה מנר המערבי דוקא.

– עוד צריך למודעי אם החיוב להדליק מנורת בין הערביים מנר המערבי הוא אכל הנרות, והיינו שגם פתילת נר היותר מזרחי צריך למושכה עד שתגיע לנר המערבי וידליקנה ויחזירה למקומה³⁰, או דמספיק שידליק נר א' מנר המערבי, ושאר הנרות יוכל להדליק ממנו].

ג

ביאור נימוקו של הרמב"ם בפירוש המשניות בצידוד פיות הנרות

יד. עוד פרט צריך ברור בפירוש המשניות³¹, מהו טעם הרמב"ם דפירש דפיות

30. ראה רמב"ם הל' תמידין ומוספין פ"ג הי"ד: "כיצד מדליקו ("מנר חבירו") מושך הפתילה עד שמדליקה ומחזירה".

31. נוסף על הביורור הנ"ל בפרק הקודם בפירוש "נר מערבי" לשיטתו.

גם אז חלוק נר המערבי משאר הנרות, שאינו מכבו מדשנו ומדליקו, אלא מניחו דולק (ורק מתקנו); וכמו דסיפא דמתני' רפ"ו, "מצאו שכבה מדשנו ומדליקו ממזבח העולה", על כרחך דכן הוא גם אם מצא ב' נרות מזרחיים דולקין (וכנ"ל (ס"ד) דאתי לגילויי גם אמשנה דספ"ג), דהא להרמב"ם לעולם אין מדליקין נר המערבי אלא ממזבח העולה [כמ"ש בהל' תמידין ומוספין (פ"ג הי"ג) "נר מערבי שכבה אין מדליקין אותו אחר דשונו אלא ממזבח החיצון"] – כך ברישא, "מניח את המערבי דולק", שהוא גם אם מצא ב' נרות מזרחיים דולקין –

ועפ"ז אתי שפיר שגם כשמצא ב' נרות מזרחיים דולקין שאז מטיב נר המערבי בהטבת ה' נרות בכניסה הא' – "בו (בנר המערבי) הי' מסיים" חילוף הפתילה וההטבה בין הערביים.

והא דספרי ותו"כ שנר המערבי הוא תדיר (אף שלדעת הרמב"ם דולקין כל הנרות גם ביום) – יפרש הרמב"ם ד"תמיד" שנאמר בנר מערבי היינו שנר המערבי נקבע בקביעות להדליק ממנו שאר הנרות, וכפירש"י בשבת ותוס' במנחות הנ"ל שממ"ש "להעלות נר תמיד" דרשינן שצריך שיהא נר קבוע להדליק שאר הנרות והוא נר מערבי. אי נמי יפרש הרמב"ם דמ"ש הספרי ותו"כ שנר מערבי הוא תדיר – קאי אשעת הנס, וכמו עדות דקאמר קרא ("מחוץ לפרוכת העדות גו' יערוך גו'") (אמור שם), "עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל . . . זו נר מערבי" (שבת ומנחות שם)) דקאי ג"כ אשעת הנס, שאז הי' נר המערבי דוקא דולק כל היום באופן נסי, משא"כ שאר הנרות שלפעמים היו כבים במשך הלילה, או – גם לאחרי הדלקתם

כל הנרות פונים למערב.

הנרות"), ומנא לי' להרמב"ם דגם בזה (לא רק באופן הנחת המנורה, אלא גם בצידוד פיות הנרות) פליגי רבי וראב"ש, שרק לדעת ראב"ש פונים פיות הנרות כלפי נר האמצעי, משא"כ לדעת רבי פונים פיות כל הנרות (לא לנר האמצעי, אלא) לצד קדש הקדשים שבמערב?

ועוד, דהא בהדיא איתא בספרי (הובא ברש"י על התורה (במדבר ח' ב'), וכן הוא בתרגום יונתן בן עוזיאל (שם) – 'ג' כלפי מזרח וג' כלפי מערב ואחת באמצע, נמצאו כולם מקבילין את האמצעי". והוא אליבא דמ"ד מזרח ומערב מונחת, וכאמרו 'ג' כלפי מזרח וכו'") (שהרי למ"ד צפון ודרום מונחת, הרי ג' כלפי צפון וג' כלפי דרום). ובכל זאת פירשו (הספרי, רש"י ותיב"ע) "אל מול פני המנורה יאירו" הנרות מקבילין את האמצעי. וא"כ, מנא לי' להרמב"ם לחדש שלדעת רבי אין הנרות מקבילין את האמצעי, אלא פונים למערב?

ואולי יש לומר דהוכחה היתה לו להרמב"ם לומר דש"ס דילן פליגי אספרי [או דמגי' בספרי כהגר"א דגריס 'ג' כלפי צפון וג' כלפי דרום] – כמ"ד צפון ודרום מונחת³², ולית לי' להש"ס שששת הנרות מקבילין את האמצעי, וההוכחה היא מהסוגיא דמנחות (צח, ב). דקאמר התם: "ור' אלעזר בר' שמעון (דס"ל צפון ודרום מונחת) וכו' הכתיב יערוך אותו גו' לפני ה' (אותו" דייקא, דמשמע

ואין לומר דהוכחתו היא מקרא ד"יאירו שבעת – ולא ששת – הנרות", וכנ"ל (ריש פרק א) שלשיטת הרמב"ם שפיות כל הנרות הם למערב, לצד קדש הקדשים, אתי בפשיטות הא דאמר קרא "אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות", משא"כ אם נאמר שפיות ששת הנרות פונים אל נר האמצעי, נמצא שרק ששה נרות פונים אל מול (נר אמצעי שהוא) פני המנורה –

דהא גם לשיטת הרמב"ם, הרי אליבא דר' אלעזר בר' שמעון דפליגי על רבי דאמר מזרח ומערב מונחת וס"ל צפון ודרום היתה המנורה מונחת (ופסק הרמב"ם כוותי' ביד³²) – ו' הנרות מקבילין (פונים כלפי) נר האמצעי (וכדיאיתא במנחות צח, ב, ויד הל' בית הבחירה פ"ג ה"ח). ועל כרחק קרא ד"יאירו שבעת הנרות" (ולא ששת הנרות) יתורץ כמ"ש הרא"ם [ש"הנר האמצעי הבלתי נוטה אל אחד מהצדדים, יצדק עליו לומר שהוא מאיר אל מול עצמו . . . לנוכח עצמו], וכיו"ב. וא"כ גם לרבי – דס"ל מזרח ומערב מונחת – נאמר כן (שפיות הנרות פונים לנר האמצעי³³, ואעפ"כ לא יוקשה מקרא ד"יאירו שבעת

32. עיין בהמשך ה"רשימה" (שלא נדפס כאן) בפרק העוסק בפסק הרמב"ם בספר היד.

33. וכפי' הרא"ם שם (ד"ה שלש מזרחיים), שלכו"ע (גם לדעת רבי) פונים הנרות לנר האמצעי. וראה גם שו"ת חת"ס או"ח סקפ"ו (אבל בתוס' רי"ד ליומא לט, א: "ונ"ל שהצידוד זה לאו אליבא דכ"ע היא, אלא אליבא דר"א ב"ש . . . אבל לרבי . . . לית לי' צידוד"). אלא שיש לו שיטה אחרת – שלרבי "כולן היו פונים לצפון*", ואין אחד מהם פונה למערב").

34. וכ"ה בתוס' רי"ד הנ"ל: "ובספרי . . . שלשה כלפי מזרח ושלשה כלפי מערב . . . זו הגירסא אינה נראית לי, דלית לי' האי סברא אלא מ"ד צפון ודרום הוה קיימא, אבל מ"ד מזרח ומערב הוה קיימא לית לי' צידוד . . . הלכך ה"ג שלשה בצפון ושלשה בדרום".

* וגם לדעת הרשב"ם (שמות כה, לו. ר"פ בהעלותך) – פונים ראשי הפתילות לצד השולחן (בצפון) שממול המנורה (בדרום).

כן, חדא, דהגירסא דמנחות ומגילה מחולקים זמ"ז גם בעוד ג' דברים³⁶, וכנראה הם ב' ברייתות שונות, ובמילא אי אפשר לומר שבמנחות סמך אסיפא דברייתא דמגילה שמחולקת ממנה. ועוד, דאם נאמר שסמך אסיפא דברייתא שלא נתפרשה כאן, שוב עיקר ראייתו – מסיפא דברייתא ש"נר המערבי כלפי שכינה" – חסר מן הספר.

ולכן פירש הרמב"ם דלדעת רבי שמזרח ומערב מונחת, פיות כל הנרות פונים למערב, וכפשטי דקרא "אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות", ז' דוקא³⁷, ו"מול פני המנורה" היינו (לא לנר האמצעי, אלא) לצד קדש הקדשים שנמצא לפני המנורה (עין פירוש "אל מול פני המנורה" – בלקו"ת בהעלותך ל, ד). ולפ"ז דוקא מתבארת הסוגיא היטב, דקסבר המקשן שגם לדעת רב"ש שצפון ודרום מונחת, פירושא דקרא ("אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות") כן הוא (שפיות כל הנרות פונים למערב, לצד קדש הקדשים שנמצא לפני המנורה), ועל זה הקשה "אי סלקא דעתך צפון ודרום כולוהו נמי לפני ה' נינהו", היינו, שלדעתו, פיות כל הנרות פונים למערב – וכלשון רש"י (ד"ה מדכתיב (מנחות צח, ב)) "דאי בצפון אשתכח דכולוהו פי הפתילות (ולא אמר נרות סתם)

דרק נר א' הוא לפני ה', והיינו אותו שבקצה מערב, אבל אם נאמר דצפון ודרום מונחים הרי כולם שווין. ומתרץ, דלעולם צפון ודרום מונחים, ובכל זאת רק אחד הוא לפני ה', (כי מצדד להו אצדודי, דתניא אל מול פני המנורה וכו' שהיו מצדדים פניהם כלפי נר האמצעי").

דהנה, אם נאמר דגם למ"ד מזרח ומערב מונחים, הנרות מקבילין נר האמצעי, אלא דלדיעה זו נר האמצעי אינו נוטה לא למזרח ולא למערב, וחדש התרצן דלדעת רב"ש שצפון ודרום מונחת, פי נר האמצעי נוטה למערב, ולכן נקרא רק הוא נר המערבי – א"כ, לא הוה ל' לתרץ בש"ס דלדעת רב"ש "מצדד להו אצדודי", דהרי זה ש"מצדד להו אצדודי" (שהנרות פונים כלפי נר האמצעי) גם רבי סבירא ל', ואין בזה חידוש ותירוצ, ובודאי גם המקשן ידע מזה, וכיון שכן, הרי במקום לתרץ "מצדד כו" – חידושי' הו"ל לאשמועינן, דנר האמצעי מטהו כלפי מערב³⁵.

ועוד: דמאי ראייתו (של התרצן דרב"ש) מהברייתא, "דתניא וכו' שמצדדין פניהם כלפי נר האמצעי" – הלא גם לרבי כן הוא.

ואין לומר דסמך אסיפא דברייתא (הובאה במגילה כא, ב) "מצדד פניהם כלפי נר המערבי ונר המערבי כלפי שכינה" (ומזה מביא ראי' לדעת רב"ש שפי נר אמצעי פונה למערב ולכן נקרא נר המערבי) – דאי אפשר לומר

36. הגירסא במגילה היא: "אל מול פני המנורה יאירו, מלמד שמצדד פניהם כלפי נר מערב, ונר מערבי כלפי שכינה". ואילו הגירסא במנחות – "אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות, מלמד שהיו מצדדין פניהם כלפי נר אמצעי" – מלבד השמטת סיפא דברייתא, חלוקה היא בעוד ג' דברים: (א) בהוספת סיומא דקרא "שבעת הנרות", (ב) "שהיו מצדדין", ולא "שמצדד". (ג) "נר אמצעי", ולא "נר מערבי".

37. ואין צורך לדחוק ולפרש שהנר האמצעי מאיר אל מול עצמו, וכיו"ב (כנ"ל).

35. והקושיא היא בשתיים: (א) "מצדד להו אצדודי" – מיותר, כיון שגם רבי סבירא ל' כן (ב) עיקר תירוצו – שנו האמצעי מטהו כלפי מערב (דלא כרבי שנו האמצעי אינו נוטה לא למזרח ולא למערב) – חסר מן הספר.

ולהעיר בענין פירוש "פנים" ממ"ש הרמב"ם ביד הל' יסודי התורה (פ"א ה"י) "ביקש משה רבינו וכו' שידע אמיתת המצאו כאשר היא, והשיבו ב"ה שאין כח וכו' להשיג אמיתת דבר זה על בוריו וכו', ועל דבר זה רמז הכתוב (תשא לג, כג) וכו' ופני לא יראו". אבל במו"נ (ח"א פל"ז) כתב "פנים וכו' שם מציאות האיש וכו', ומזה הענין ופני לא יראו אמיתת מציאותי כמות שהיא לא תושג. ופנים גם כן הוא כל מקום שענינו לפניך וכו'".

וזהו ג"כ ב' הפירושים ב"פני המנורה" לראב"ש ולרבי, דהפירוש ש"פני המנורה" הוא עיקר המנורה (לדעת ראב"ש) - הוא ע"ד הפירוש ש"פנים" הוא "שם מציאות האיש", "אמיתת המצאו"; והפירוש ש"פני המנורה" הוא קדש הקדשים שנמצא לפני המנורה (לדעת רבי) - הוא ע"ד הפירוש ש"פנים" "כל מקום שענינו לפניך".

שוות למערב" - וקרא מוכח דרק אחד הוא לפני ה'. ועל זה מתרץ, דלעולם צפון ודרום מונחת, ואעפ"כ רק נר א' שהוא נר האמצעי הוא לפני ה' (שפיו פונה למערב), כי שאר הנרות "מצדד להו אצדודי" (ג' של צד צפון מצודדות כלפי דרום וג' של צד דרום מצודדות כלפי צפון), ולא כסברתך שלכו"ע כל הנרות פונים למערב. וממשיך התרצן: וראיתי לכך, "דתניא וכו' שהיו מצדדין פניהם כלפי נר אמצעי". ואתי שפיר חידושו של התרצן "דמצדד להו אצדודי" (ולא רק שנר האמצעי מטהו כלפי מערב) - כי חידושו הוא שגם בזה (לא רק באופן הנחת המנורה, אלא גם בצדוד פיות הנרות) פליגי ראב"ש ורבי, היינו, שלדעת ראב"ש פונים פיות הנרות כלפי נר האמצעי. ובמילא פליגי גם בפירוש "פני המנורה" - שלדעת ראב"ש, "פני המנורה" פירושו עיקר המנורה, היינו נר האמצעי שהוא בגופה של מנורה (ואליו פונים פיות כל הנרות).

פנינים וביאורים

ביאורים קצרים בעניני הדלקת המנורה

הדלקת נשמות ישראל - כשרה בזר!

כתיב "בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות".

והנה, כתיב "נר ה' נשמת אדם" (משלי כ, כז), שנשמת כל אחד מישראל מאירה באור ה'. אך ישנם כאלו מבני שאור נשמתם אינו גלוי לכל, אלא טמון בעומק הלב ומכוסה בכמה העלמות המסתירות על אור ה'.

זוהי עבודת אהרן הכהן הגדול, "להעלות" ולגלות בכל "שבעת הנרות", שהם שבעת הסוגים בנשמות ישראל (ראה לקו"ת במדבר כט, ג) את "נר ה'" של נשמתם, עד ש"תהא שלהבת עולה מאלי" (שבת כא, א), שנשמתם תתלהב ותתלהט מאלי' בעבודתם לקונם.

ו"הדלקה" זו "כשרה בזר" (רמב"ם הל' ביאת המקדש פ"ט ה"ז):

אל יאמר האדם, שרק אהרן הכהן הוא המצווה ב"העלאת הנרות" והדלקת נשמות ישראל, אלא על כאו"א ואף על "זר" מצווה "הוי מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבת לתורה" (אבות פ"א מ"ב), שחובת כאו"א היא לקרב את אלו שאור נשמתם נעלם ומכוסה, ולהעלות ולהדליק את ה"נר ה'", עד ש"תהא שלהבת עולה מאלי". (ע"פ לקוטי שיחות ח"ב עמ' 316 ואילך)

וכל שמונת ימי חנוכה

נרות חנוכה נשתנו מנרות המקדש במספרם - בביהמ"ק הי' מגין הנרות שבעה, ונרות חנוכה הי' שמונה.

ויוכן זה, ובהקדים מה חילוק נוסף בין נרות חנוכה לנרות המקדש: בנרות המקדש, מצות ההדלקה היא בפנים המקדש ודוקא כשהאיר היום; ובנרות חנוכה, החיוב להדליקם הוא "על פתח ביתו מבחוץ" ומשתשקע החמה.

ומבואר בכ"מ, שנרות המקדש הודלקו בזמן שהי' מצב טוב לישראל, ולכן הודלקו רק במקום שהאיר בו אלקות בגילוי ('בפנים'), ובזמן שיש "אור" בעולם ('כשהאיר היום'). לעומת זאת, בזמן נס חנוכה הי' המצב שונה - דהיוונים הכניסו טומאה למקדש, והתבטלו עבודות ביהמ"ק בכלל, וביחוד הדלקת נרות המקדש, ובמצב כזה הי' הנס דנרות המנורה.

מנורת המקדש

ועפ"ז יובן החילוק בין מספר הנרות, דהנה, בתוכן החילוק בין המספרים שבעה ושמונה מבואר (ראה שו"ת הרשב"א ח"א ס"ט), המספר שבע מורה על "שבעת ימי ההיקף" (סדר הזמנים בעולם), ואילו מספר שמונה מורה על בחינה שלמעלה מ"שבעת ימי ההיקף" – ולמעלה מהגבלות העולם.

ולכן, בבית המקדש מכיון שלא הי' צורך להאיר את החושך, הי' מספיק ב"שבעה" נרות, שהוא הסדר הרגיל בעולם. ורק בנרות חנוכה, שאז צריכים להאיר גם את ה"חוץ" והחושך, אזי מדליקים "שמונה" נרות, ומאירים את העולם ע"י אור שלמעלה מהגבלות העולם, דרך אור כזה בכחו להאיר גם את החושך.

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ג עמ' 811 ואילך)

צורת גביעי המנורה

בהל' בית הבחירה (פ"ג סה"י) לאחרי שמבאר הרמב"ם צורת המנורה מסיים "וזה היא צורתה", ובכתה"י יש ציור המנורה. ומצינו בזה דבר תמוה, דהגביעים מצויירים כששוליהם למעלה ופיהם למטה. וכ"ה בציור המנורה שבגוף כתי"ק הרמב"ם בפירוש המשניות (מנחות ספ"ג. צילום ממנה בפיה"מ הוצאת קאפח).

וטעמא בעי אמאי נקבעו הגביעים במנורה (לדעת הרמב"ם) כשהם הפוכים, ולא כאופן עמידתם הרגיל ששולי הגביע למטה ופיו למעלה.

וי"ל בזה ע"פ מה שאמרו חז"ל בנוגע להמנורה (מנחות פו, ב) "לא לאורה אני צריך כו' עדות היא לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל". ולכן היו חלונות בית המקדש "שקופים אטומים" (מ"א ו, ד) רחבים מבחוץ וצרים מבפנים (הפוך מחלונות רגילים), "כדי שתהא אורה יוצא מהיכל שתאיר לעולם" (ל' רש"י כתי"י מנחות שם).

וכמו"כ כתב הבחיי (תרומה כה, לא) בנוגע לגביעי המנורה, שהרמז בזה הוא כי גביע "כלי [ש]משקה ומרוה". דכל ענין המנורה היא להשקות ולהרוות "לעולם השפל".

והנה בד"כ כשגביע עומד באופן רגיל כששוליו למטה, אז נשאר המשקה בתוך הגביע, ואין האדם יכול לשתות בדרך זו. ורק כשהופך את הגביע אז יוכל לשתות ולהרוות צמאונו.

ועפ"ז י"ל דלכן נקבעו הגביעים במנורה כששוליהם למעלה, להראות שאין השפעת הקדושה שבמנורה בשביל המקדש, אלא היא "נשפכת" כלפי חוץ, ומשקה ומרווה את העולם השפל.

(ע"פ לקוטי שיחות חכ"א עמ' 164 ואילך)

דרוש ואגדה

ביאור סדר הדלקת המנורה בעבודת האדם לקונו

עבודת המוח או עבודת הלב

ביאור המעלות והחילוקים שבב' הדרכים הכלליים בעבודת ה' - עבודת השכל והמוח ועבודת הרגש והלב, וביאור פרטיהם כפי שנרמזים בב' השיטות הכלליות באופן הנחת המנורה בביהמ"ק - אם "צפון ודרום מונחת", או "מזרח ומערב מונחת". והמסתעף מזה יסודות כלליים בדרכי העבודה הנ"ל.

א. פרשת הדלקת מנורת המקדש כתובה בתחילת פרשת בהעלותך, וככל ענייני התורה גם פרשת מנורת הזהב יפה היא נדרשת בלימוד דרכי עבודת ה'.

כשעוסקים בלימוד דרכי עבודת ה', הרי אף שיש בהם ריבוי מדרגות ואופנים שונים היאך יגש האדם אל הקודש לעבוד עבודתו, הנה בדרך כלל ניתן לחלקם לב' מחלקות כלליות: הא' - היא עבודת המוח והשכל, והב' - היא עבודת הלב והרגש.

ובראשית הדברים יתבארו היטב ענין ב' דרכים אלו, מהותם ומעלותיהם, ואחר כן יתבאר הקשר והלימוד דב' דרכים אלו באופן נפלא ממחלוקת באופן הנחת המנורה בבית המקדש, ומעוד פרטי דינים דהמנורה, דבה עסקינן בתחילת הפרשה.

עבודת המוח והשכל - לימוד תורת ה' בהבנה והשגה

ב. הנה סוג העבודה הראשונה (הנ"ל) היא עבודת לימוד תורתו של הקב"ה, והשגתה בשכלו והבנתו של האדם.

אמנם, כיון שיש בזו העבודה חילוקי מדרגות, שיש מי שדעתו יפה ויש מי שאין דעתו יפה, הנה לא רבים הם היכולים לבוא לשלמות עבודת המח והשכל, ורק יחידי סגולה ביכולתם לעמוד על עבודה זו בשלימותה. אך מאידך גיסא, להיות כל אדם באשר הוא, בעל שכל

והבנה, הנה היכולת והחובה על כאו"א לגשת לעבודה זו ולעסוק בתורת ה' לפום שיעורא דילי'.

אך יסוד גדול ישים האדם אל ליבו בגישתו אל הקודש בעבודת השכל והמוח, והוא שהדרך האמיתית לבוא ולעמוד על אמיתתו של ענין, היא התשוקה לעמוד על האמת. דזה ברור שהלומד על מנת לקנטר או להעמיד על דעתו וכיו"ב לא יעלה בידו מאומה, אך יתירה מזו צריך לשים לבו – שתכלית המטרה בלימודו הוא לכונן אל האמת, להבין ולהשיג בשכלו את דבר ה' שבתורה.

ובאם זו תהי' כל מגמתו בגשתו אל לימוד התורה, רק להבין את דברי התורה לאשורם ולא לסטות מהם ימין או שמאל, אזי זוהי הדרך שלפי דרגתו והשגתו יהי' ביכולתו להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד.

המעלה בלימוד התורה - בלימוד פרט הקטן שבה מתאחד הלומד עם חכמתו של הקב"ה

ג. והרבה יש להאריך במעלת עבודה זו דלימוד התורה, ונקודה עיקרית ויסודית בזה – מה שנבדלה התורה משאר חכמות שבעולם להיותה חכמתו של הקב"ה. שענין זה הוא בכל התורה כולה עד לפרט הכי אחרון שבה, שכבר ידענו מה שאמרו רז"ל (מגילה יט, ב. ועוד) "אפי' מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש נאמר למשה בסיני".

ולחיותה חכמתו של הקב"ה, הרי נעלית היא במאוד מכל החכמות שבעולם, שענין זה מתבטא בריבוי ענינים, ומהם: מה שהיא נצחית ואין שייך בה שום שינוי (יעויין רמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ט); מה ש"אין דברי תורה מקבלין טומאה שנאמר הלא כה דברי כאש כו" (ברכות כב, א); מה שהתורה היא למעלה מהזמן והמקום, שלכן מצינו (מנחות קי, א) ש"כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת וכו'", דאף שלומד תורת החטאת בזמן הגלות ובחוצה לארץ הנה כיון שהתורה היא למעלה מהגבלות הזמן והמקום נחשב לו הדבר כאילו הקריב חטאת, ועוד הרבה כיו"ב.

ומה נפלא הדבר, שכשיושב אדם ועוסק בתורה ומבין בשכלו איזה ענין של תורה, הרי הוא זוכה באותה שעה ששכלו (שכל נברא פשוט ומוגבל) מתאחד עם חכמתו של הקב"ה עצמו שהיא בלי גבול ותכלית (יעויין תניא פ"ד ופ"ה).

גודל ההפלאה שבזה הענין ניתן ללמוד ממאמר רז"ל (עבודה זרה יט, א) "בתחילה נקראת על שמו של הקב"ה, ולבסוף נקראת על שמו שנאמר בתורת ה' חפצו ובתורתו".

דהנה, יכול הטועה לטעות ולחשוב בליבו, שלהיות והתורה היא חכמתו של הקב"ה, נעלית היא באין קץ מעניני העולם, וא"כ כשלומדים איזה פרט קטן מדיני תורה העוסקים באיזה ענין גשמי, הרי אין תופסים ומשיגים בזה את קדושת התורה ממש כפי שהיא אצל הקב"ה.

מנורת המקדש

כג

אך ממאמר רז"ל הנ"ל נראה ברור שאין האמת כן. דמכך שמשווה הגמ' את לימוד התורה כפי שלומדה האדם לכפי שהיתה קודם אצל הקב"ה, הנה מזה משמע שאף כפי שניתנה התורה בעוה"ז באופן שעוסקת היא בענינים גשמיים, אין זה ח"ו ירידה בקדושתה, והרי היא נשארת בירידתה באותה הקדושה ממש כמו שהיא למעלה. ורק שבכדי שיוכל האדם הגשמי להשיגה בשכלו, נתלבשה התורה בדברים גשמיים, אך אין בזה כל ירידה בקדושת התורה ח"ו.

ביאור עבודת הלב והרגש - שכל אחד יכול לבוא לשלמותה

ד. והנה, סוג ודרך נוספת בעבודת הבורא, היא כנזכר לעיל - עבודת הלב והרגש. ובזו העבודה כל אחד ואחד שייך לבוא לשלמותה, דכיון שבלב ורגש עסקינן הרי כאו"א לפי דרגת לבבו ומדריגת נשמתו יכול לבוא בשלמות להרגש ליבו הוא, באהבתו ויראתו לבורא ית'.

(דהנה, בלימוד התורה ישנם חילוקי מדריגות בהכנתה, שאין כאו"א יכול לבוא להשגת כל התורה בשלמותה, ורק שכאו"א לומד לפום שיעורא דילי'. אך בעבודת הלב והרגש אין הדבר כן, דבעבודה זו כאו"א יכול לבוא לתכליתה, דכיון שמעיקרה היא עבודה המסורה ללב האדם, א"כ, דרגת האהבה או היראה שיוכל להשיג בליבו היא היא שלמות העבודה).

אלא שגם בזו העבודה ישנם חילוקי מדריגות. שיש עובד ה' מאהבה ויש עובדו מיראה, ובכל א' מהם ריבוי מדריגות כנפרט בספרים הק', וכשנדבר בכללות הנה נחלקים עובדי הלב לשבעה סוגים, שהם כנגד שבעה מידות שבלב, שכאו"א יש לו קו דילי', שהיא דרכו הסלולה אשר ילך בה בעבודתו את השי"ת (ויעויין בזה בלקו"ת פ' בהעלותך, ביאור פרטי חילוקי הדרגות דשבעת המידות בעבודת האדם, שהם כנגד שבעת קני המנורה).

והיינו, שמלכתחילה נחלקת עבודה זו לריבוי סוגים. דכל אחד מה שיש בליבו להשיג היא היא שלמות המדריגה והדרך בה ילך הוא. משא"כ בלימוד התורה, שהתורה היא בעלת עומק נפלא עד מאוד, ורק שאלו שאינם מסוגלים לבוא לשלמות ההשגה, לומדים כפי השגתם (ובלבד שלא יסורו מנקודת האמת, כנ"ל).

יראת שמים היא היסוד לעבודת הרגש והלב

ה. וכשם בנוגע ללימוד התורה למדנו שישנו היסוד שעל כאו"א לשים אל ליבו (שלא יסור מנקודת האמת), עד"ז הוא גם בעבודת הלב והרגש שישנו יסוד ועיקר לכללות העבודה. והוא שתהי' לו להעובד ה' יראת שמים וביטול, שתהא אימת מלך מלכי המלכים עליו, והיא תנחהו במעגלי צדק.

שהרי ייתכן ומצד טבע נפשו יימשך לענינים שאינם רצויים, ורק כשישים תדיר לנגד עיניו יראת המלך הביטול אליו, אזי יוכל לעבוד את ה' בעבודת הרגש והלב (ויעויין בזה בתניא פמ"א).

ויש לפרט ב' ענינים שהם מהווים שורש ויסוד לכללות העבודה. דראשית צריכה להיות אצל האדם הכרת שפלותו בעיני עצמו, שעיי"ז כל תאוותיו ורצונותיו לא יתפסו אצלו שום מקום כלל. והמדריגה הב', היא שישים אל ליבו תמיד המחשבה והדעת להיות מקושר בהקב"ה בתכלית, ושאינו רוצה ליפרד ח"ו ממנו.

וחילוק גדול בין ב' עניני ביטול הללו, שהרי להכיר בשפלות עצמו זהו ביכולת כאו"א, דכיון שכן הוא האמת ד"מה אנו מה חיינו וכו'" (נוסח התפילה), מובן שאין העבודה בזה אלא לגלות המציאות האמיתית, שזהו בכוחו של כאו"א.

אך ההתקשרות התמידית בבורא ית', הנה לזה ניתן לבוא רק בחסדו הגדול עלינו. דכיון שאין ערוך ודמיון כלל בין בורא ונברא, היאך יגיע להשיג שמץ מנהו מהבורא ולקשר עצמו בו. ורק בחסדו הגדול, שברצונו ית' שנתקשר עמו, נתן לנו התורה והמצוות שבהם ועל ידם נוכל להתקשר בו ית'. ועל כן, ההתקשרות עם הבורא ב"ה (בשונה בהביטול שיש לו שמכיר בשפלות עצמו) הוא רק בחסדו הגדול עמנו תמיד.

ב' שיטות באופן הנחת המנורה הם ב' הדרכים הנ"ל בעבודת השי"ת

1. והנה, כל הדברים האמורים נרמזים בהשיטות שמצינו בענין המנורה הטהורה. דהנה, בלימוד ענינים של כלי המקדש בעבודת הבורא, ענין ה"מנורה" רומז לעבודה רוחנית של האדם החפץ להתקרב ולידבק בבוראו. דכיון שענינה של המנורה היא הדלקת נרות המאירים, הרי היא אור המאיר את הגשמיות (זאת בניגוד לשלחן (עד"מ), שהי' מונח עליו לחם גשמי, שזה רומז על נתיב אחר בעבודת ה' – מה שעל האדם לעבוד עם גופו וחומריות העולם בכלל לזככם ולקדשם לה").

וכיון שכן, מובן שהמנורה ענינה לרמז על ב' עבודות אלו, שהם כללות ענין העבודה הרוחנית שבנפש האדם, מה שרוצה להתקרב ולידבק בבוראו, אם בדרך המוח והשכל או בדרך הלב והרגש.

והנה, מצינו בגמ' (מנחות צח, ב) ב' שיטות כלליות היאך היתה עמידת המנורה בהיכל, לדעת רבי המנורה היתה מונחת לאורכו של ביהמ"ק – "מזרח ומערב מונחת". ולדעת רבי אליעזר בר"ש היתה מונחת לרוחבו של בית המקדש – "צפון ודרום מונחת".

ויש ללמוד בדרך הרמז דמ"ד "צפון ודרום מונחת" תופס לעיקר את עבודת המוח והשכל, ומ"ד "מזרח ומערב מונחת" תפס לעיקר את עבודת הלב והרגש, וכדלקמן.

בין צפון לדרום המקדש היתה הקדושה שווה

ז. הנה נתבאר לעיל במעלה הנפלאה שמצינו בלימוד תורתו הק', שעל אף שיש בה חילוקים עצומים במדריגות ההשגה, די שמי ששיג מעט שבמעט, ולעומתו ישנם המעפילים ומתרוממים להשגות נפלאות בהבנת התורה, ואעפ"כ בנוגע לקדושת התורה, מה שהיא חכמתו של הקב"ה הנה בזה אין חילוקים. היינו, שאין נוגע מידת הבנתו והשגתו, ובכל חלק קטן מהתורה שהבינו והשיגו במוחו ישנה לקדושת התורה בשלמות.

ובזה יש לבאר הטעם שהיתה המנורה "צפון ודרום מונחת", דהנה חילוקי מדרגות היו בקדושת ביהמ"ק ממזרח למערב. דכל שהוא קרוב יותר למערב, לקודש הקדשים שבו מונח ארון הקודש, הוי המקום קדוש יותר.

דההיכל הוי קדוש יותר מהעזרה, וקודש הקדשים שהוא ממערב להיכל הוא המקודש ביותר. ובפרט לשי' הרמב"ם (הל' ביהב"ח רפ"ד) שהארון הוי במערב קדש הקדשים גופא, וכ"ה ברשב"ם (ב"ב צט, א) שהי' הארון אצל כותל המערבי שבקודש הקדשים. משא"כ מצד צפון לצד דרום לא היו כל חילוקי מדריגות, והיתה הקדושה שווה.

וזהו הטעם שלשיטה זו היתה המנורה מונחת "צפון ודרום", ללמדנו שכל חילוקי המדריגות שבלימוד התורה הם רק בהבנתה והשגתה. אך בקדושת התורה אין כל חילוק, ולימוד התורה של הקטן שבקטנים המבין דין פשוט בתורה, קדושה יש בו כהבנה עמוקה ביותר כנ"ל.

פיות ששת הקנים פונים לנר האמצעי - היסוד הנ"ל שעיקר עבודת השכל הוא להבין דברי התורה בלבד

ח. וכן יש ללמוד רמזים מהמנורה עצמה (נוסף על הנ"ל מצורת הנחתה מצפון לדרום): במנורה היו שבעה קנים ששישה מהם יוצאים מב' צדדיו של הקנה האמצעי. והנה, לדעה זו, שהמנורה "צפון ודרום מונחת", לא הי' נר שהי' קרוב יותר לצד מערב, אלא שהנר האמצעי, הוא הי' "נר המערבי", לפי שפיו פנה למערב. ופיות שאר ששת הנרות פנו כלפי נר האמצעי (עיין מנחות צח, ב).

ויש לפרש בזה (לשיטה זו שהמנורה מסמלת את לימוד התורה) שששת הקנים הינם כנגד ששה סדרי משנה, ונר המערבי הוא רומז לתורה שבכתב שהיא המקור לכל ששה סדרי משנה, תורה שבעל פה.

וזהו שפי נר המערבי פונה למערב, מקומם של לוחות הברית, שהם עיקר תורה שבכתב, ופיות ששת הנרות פונים כלפי נר המערבי, שזה מרמז על היסוד והעיקר הגדול הנזכר לעיל, שאסור לנטות מנקודת האמת ימין ושמאל, היינו שתהי' מטרתו בלימודו רק להבין דבר ה' ולא להעמיד על דעתו וכיו"ב, שענין זה מודגש בכך שכל פרט ופרט בתורה שבע"פ ענינו

הוא הבנת והסברת התורה שבכתב, והתורה שבכתב עיקרה הוא עשרת הדברות.

בהשיטה שהמנורה "מזרח ומערב מונחת" - נרמזה עבודת הלב והרגש

א. והנה, שיטת רבי היא, שהמנורה ממזרח למערב היתה מונחת, וזה בא לרמז שהוא תפס לעיקר את עבודת הלב והרגש.

דנתבאר לעיל, שממזרח למערב היו המדריגות חלוקות, דאינה דומה קדושת העזרה הקלה לקדושת ההיכל החמורה, והקדושה הנעלית ביותר היא קדושת קודש הקודשים והארון שבמערבו (כשיטות הנ"ל).

וזהו שרומזת שיטה זו אודות עבודת הרגש והלב, כמוסבר לעיל שאינו דומה עבודת הלב של איש ישראל אחד לרעהו, וכאור"א לפי מדריגת נשמתו והשגתה, כך יוכל לעבוד את ה' בהתעוררות אהבה ויראה אליו ית'. וכיון שכן, מובן שאין להשוות עבודת הגדול שבגדולים לעבודת האיש פשוט. (אלא שכאור"א לפי דרגתו יכול לבוא לשלמות העבודה, אך אין כל המדריגות שוות).

וכבר הוזכר לעיל הנתבאר בלקו"ת (פ' בהעלותך), שנרות המנורה הם כנגד ז' המידות, שכל נר מסמל דרך עבודה אחרת. והעבודה הנעלית מכולם שהיא עבודת האהבה, היא כנגד הנר הראשון ממערב.

וכיון שכן הנה נמצא שהנר השישי ממערב, הוא השני ממזרח, הרי הוא כנגד מידת ה"יסוד" - שענינו בעבודת ה' היא ההתקשרות בהקב"ה, ולאחריו, הנר השביעי הוא כנגד ה"מלכות" - שבעבודת ה' הו"ע שיפלות עצמו.

ונר זה (השני ממזרח) הוא "נר המערבי" (לשיטת רוב הראשונים (נסמנו ברשימת המנורה ע' י), מלבד הרמב"ם בפ' המשניות למס' תמיד פ"ג ופ"ו) שממנו ה' מדליק את כל חמשת הנרות.

וכבר נתבאר לעיל בארוכה, שיסוד ועיקר לעבודת הרגש שבלב הוא ענין היראת שמים, ושבו דרגות בזה, הא' - היא השיפלות בעיני עצמו, והב' היא ההתקשרות עם הקב"ה. ומובן א"כ, שזהו מה שמדליקים את כל חמשת הנרות מנר השני ממזרח, להדגיש שב' הנרות המזרחיים הם היסוד וההקדמה לכל סוגי העבודות שישנם ברגש שבלב. דלכל לראש צ"ל הביטול בב' הדרגות שבו.

והטעם שמודגש דוקא ההדלקה מנר השני ממזרח, כיון שנר הראשון (השיפלות בעיני עצמו) הוא טפל לעיקר העבודה, מה שמקשר עצמו לבורא ית'.

פנינים וביאורים

ביאורים קצרים בעניני ימי החנוכה

תוקף הטהרה מחליש את הטומאה

בנוסח "ועל הנסים" אומרים: "מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך".

וידועה הקושיא: בשלמא "גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים" – מוכן הנס שבדבר, שאע"פ שדרך הטבע יש בידי ה"גבורים" וה"רבים" כח רב יותר, מ"מ נעשה נס ונצחו ה"חלשים" וה"מעטים"; אבל "טמאים ביד טהורים כו" – מהו הנס שבדבר? וכי למה הי' מקום לקס"ד שינצחו דוקא ה"טמאים", עד שמסירתם בידי ה"טהורים" לנס תיחשב?

ויש לבאר זה ע"פ מה דאיתא בזוהר הקדוש "תוקפא דגופא – חולשא דנשמתא, ותוקפא דנשמתא – חולשא דגופא" (ראה זהר ח"א קפ, ב. קמ, ב). והיינו, שגשמיות ורוחניות הפכים המה. וככל שהגשמיות היא בתוקף יותר, הרי היא מעלמת יותר על הרוחניות, וככל שהרוחניות היא בגילוי יותר, אינה נותנת מקום לגשמיות.

ועפ"ז י"ל שלאמיתו של דבר גדול הנס שב"מסרת . . . טמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים כו" – מנס מסירת ה"גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים":

דהנה בגבורה וחולשה גשמית, או ריבוי ומיעוט גשמי, אף שחלוקים הם, ופלא גדול הוא שיימסרו הגבורים ורבים, בידי המעטים וחלשים, מ"מ אינם הפכים גמורים. שהרי גם ל"חלשים" ו"מעטים" ישנה גבורה וריבוי, ורק שבאופן יחסי לעומת ה'גבורים' וה'רבים' נחשבים הם כ'חלשים' ו'מעטים'.

משא"כ בטומאה וטהרה וענינים רוחניים, הנה כאשר הטומאה וכיו"ב היא בתוקף ח"ו, אין מקום כלל לצד ההפכי, ואין ערך ביניהם כלל. ומ"מ הפליא הקב"ה והגדיל לעשות ומסר את ה"טמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך".

(תורת מנחם – התועודיות חכ"ט עמ' 492 ואילך (לא הוגה ע"י רבינו))

פך שמן טהור שבכל אחד

איתא בגמ' "כשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן, שהי' מונח בחותמו של כהן גדול וכו'" (שבת כא, ב).

ותמוה, הרי כדי להוכיח שפך השמן נשאר בטהרתו מספיק זה שנשאר חותם הפך בשלימותו, ולמאי נפק"מ שהפך הי' חתום בחותמו של כהן גדול דווקא?

ויש לבאר בזה, דהנה מבואר בסה"ק ש'שמן' רומז על חכמה (ראה הגהות הרח"ו לזוהר ח"ב קמו, ב. וראה מנחות פה, ב "מתוך שרגילין בשמן זית, חכמה מצוי' בהן"). ועפ"ז פירוש "טמאו כל השמנים שבהיכל" הוא שהיוונים טמאו את כוח השכל והחכמה שבבניי.

והיינו, דגם מי שבענין גשמי ה"ה משכיל בזה ומבין אותו לאשורו על בוריו, הנה בשעה ש"טמאו כל השמנים" לא הי' ביכולתו להבין ולהשיג עניני קדושה ואלוקות.

אך כוחם של היוונים הי' רק בבחינת השכל והחכמה שבאדם. משא"כ בנקודת היהדות ("דער פינטעלע איד") שבכל אחד מישראל אי אפשר כלל לגעת ולטמא ח"ו, ונשאר תמיד בשלימותה.

וזהו דההצלה מטומאת היוונים הייתה ע"י שהי' השמן "חתום בחותמו של כהן גדול". כי ענין הכה"ג הוא "שיהי' יושב במקדש כל היום כו' ויהי' ביתו בירושלים ואינו זז משם" (רמב"ם הל' כלי המקדש פ"ה ה"ז). דמרמו על בחינת ה'יחידה' שבנפש ונקודת היהדות שנשארת תמיד בקדושתה. וכאשר 'מצאו' וגילו ענין זה הי' אפשר להתעלות ולהאיר גם את שאר חלקי ה"נר ה' נשמת אדם" (משלי כ, כז).

(אגרות קודש ח"ב אגרת שטו. אגרת קעג)

טימאו ולא איבדו?

איתא בגמ' "כשנכנסו יוונים להיכל טימאו כל השמנים שבהיכל" (שבת כא, ב). דמשמעות הלשון הוא, שהיוונים השתדלו לטמא את השמנים.

ויש לתמוה, דלכאורה באם רצו היוונים להפסיק את הדלקת המנורה היו צריכים לאבד את השמן ולהשמידו כליל, ומדוע רק טמאו אותו?

ויש לבאר זה ע"פ הידוע בדיוק לשון נוסח 'ועל הנסים' - "עמדה מלכות יון הרשעה להשכיחם תורתך". שליוונים לא נגע כ"כ שישראל ילמדו תורה, כי גם הם הסכימו ש"היא חכמתכם ובינתכם גו'" (ואתחנן ד, ו). אלא עיקר מלחמתם הייתה להשכיח מישראל שהתורה היא "תורתך" - תורת הקב"ה. דרצונם הי' שילמדו את התורה רק מפני שהיא חכמה עמוקה, ולא משום שהיא תורת ה' (ראה ספר המאמרים תש"א (לכ"ק אדמו"ר מוהרי"ץ נ"ע) עמ' 59 ואילך. לקוטי שיחות ח"ג עמ' 815 ואילך. ועוד).

מנורת המקדש

כט

ועפ"ז יש לפרש זה שטימאו את השמנים ולא איבדום, כי שמן רומז על חכמה (ראה הגהות הרח"ו לזוהר ח"ב קמז, ב. וראה מנחות פה, ב "מתוך שרגילין בשמן זית, חכמה מצוי' בהן"), והיוונים לא רצו לאבד את חכמת התורה שאצל ישראל, כנ"ל. ועיקר מלחמתם הייתה שה"שמן" יהי "טמא", שלא יורגש בתורתו הקדושה שבהם, שהיא תורת הקב"ה. (לקוטי שיחות חל"ה עמ' 471 ואילך)

תפקיד "בני עלי"

איתא בגמ' "נר חנוכה, מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ. אם הי' דר בעליי' מניחה בחלון הסמוכה לרה"ר" (שבת כא, ב). ויש ללמוד מזה בעבודת האדם לקונו:

נרות חנוכה מצוותן שיאירו ב"חוץ". שמזה לומדים שאין לאדם להסתפק בזה שעובד את הקב"ה בעצמו ונוהר בקלה כבחמורה, כ"א עליו "להאיר" ולהשפיע גם "בחוץ" – היינו, מחוץ לתחום הקדושה, שגם שם תבוא השפעת ה"נר מצוה ותורה אור" (משלי ו, כג).

עלול האדם לחשוב, שעבודה זו שייכת רק לאלו שיש להם עסק ושייכות עם עניני עולם הזה ומשא ומתן. אך אם מ"בני עלי" הוא (ראה סוכה מה, ב), ואין לו "פתח" ועסק ל"רשות הרבים", אין זה תפקידו להתעסק בהארת ה"חוץ".

וזהו "אם הי' דר בעלי' מניחה בחלון הסמוכה לרה"ר". שאפי' בני עלי', עליהם להאיר את ה"חוץ", עכ"פ ע"י הנחת הנרות בחלון.

(אגרות קודש ח"א אגרת קטו. ועוד כמה אגרות)

תכונות השמן בעבודת האדם

מצינו שעיקר קביעות ימי החנוכה הוא על הנס דמציאת פך השמן, והדלקתו לשמונה ימים (ראה שבת כא, ב "מאי חנוכה כו" ופירש רש"י "על איזה נס קבעוה").

והנה מצינו בשמן כמה וכמה תכונות, ויש לפרש שבהם רמוזים דרכי עבודת האדם לקונו: השמן עולה וכלה באור. ועד"ז באדם, הגוף צריך להתעלות ולהיות נכלל בנשמתו שנקראת "נר ה' נשמת אדם" (משלי כ, כז).

אך אין לאדם להסתפק בעבודתו עם גופו ונשמתו בלבד, ואם רואה הוא שחבירו אינו בבחינת "שמן" – שאין גופו נכלל ועולה בנשמתו, הנה כמו ש"השמן מפעפע בכל דבר", וגם בדבר הכחוש פועל השמן להיות "שמן" (ראה חולין צז, רע"א. שו"ע יו"ד סק"ה ס"ה), כן על האדם להיות "מפעפע" בחבירו, עד שגם הוא יהי' בבחינת שמן.

עלול האדם לחשוב שאם עושה כן ה"ה יכול להתגאות על חבירו שעליו הוא משפיע, אין הדבר כן. כמו שדרך הוצאת השמן מן הזית הוא ע"י שכותשים ומבטשין אותו (שמות רבה ר"פ

תצוה. ועייג"כ מנחות פ"ה מ"ד), עד"ז באדם הנה תחילת העבודה לפעול בעצמו שיהי' בבחינת 'שמן' והוא ע"י שישפיל עצמו בפני כל אדם - "ונפשי כעפר לכל תהי'" (נוסח תפילת 'אלקי נצור'), וישים עצמו "כעפר שהכל דשין בו" (ראה עירובין נד, א).

אך עדיין יכול לעלות בדעתו של אדם, שכאשר הוא עוסק עם חבירו להעלותו ולזכרו ה"ז יכול לפעול אצלו ירידה בעבודת ה', ואולי יושפע מחבירו במקום להשפיע עליו. וגם זה עליו ללמוד מהשמן, ש"כל המשקין מתערבים זה בזה, והשמן אינו מתערב אלא עומד" (שמות רבה שם). והיינו, שכמו שהשמן גם כשמפפפע בכל דבר, הנה אינו מתערב עם המשקין, כמו כן האדם כשמתעסק בהשפעה על חבירו לא יתערב ויושפע ממנו, אלא יעמוד בצדקו.

יתר על כן: "השמן אפילו אתה מערבו בכל המשקין שבעולם, הוא נתון למעלה מהן" (שמות רבה שם). וכמו כן האדם המשפיע על חבירו לא רק שאינו יורד בעבודתו אלא הוא מתעלה לדרגא נעלית ביותר, דמכיון שעוסק בזה בשליחותו ובציוויו של מלך מלכי המלכים הקב"ה, הנה בעבודתו זו ה"ה נקרא שלוחו של הקב"ה, ו"שלוחו של אדם כמותו" (ברכות לה, ב (במשנה). רש"י).

(אגרות קודש ח"ב אגרת שטז)

כאשר אינו עולה ה"ה יורד

איתא בגמ' "המהדרין מן המהדרין כו' יום ראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך, [לפי ש]מעלין בקודש ואין מורדין" (שבת כא, ב).

ומצינו ענין מיוחד בהידור זה. דכאשר אין האדם מוסיף נר ביום הג' עד"מ וכיו"ב על יום שלפניו, לא זו בלבד שלא "עלה בקודש" אלא ירד מדרגתו ר"ל. כי ביום הב' מכיון שהדליק ב' נרות קיים בזה המצווה למהדרין מן המהדרין. משא"כ ביום הג' כאשר מדליק אותם שני נרות ואינו מוסיף עליהם, אף שקיים המצוה כתיקונה, אינו נכלל ב"מהדרין מן המהדרין", וכבר ירד מדרגת ההידור שביום הקודם.

ומזה יש ללמוד הוראה נפלאה בעבודת האדם לקונו:

אין לאדם להסתפק בשום אופן במה שעשה כבר, כי אם אינו עולה בעבודתו מדרגא לדרגא נעלית יותר, לא זו בלבד שלא יישאר במצבו העכשווי, אלא ה"ז יכול להביאו לידי ירידה ח"ו. על האדם לעבוד כל העת לעלות ולהתעלות בעבודת השי"ת.

(לקוטי שיחות ח"י עמ' 721)

אין להכניס יוני להיכל התורה

בספרי חסידות (ראה תורה אור (לכ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע) מקץ לד, א. מא, א. ובכ"מ) מבואר שעיקר מלחמת היוונים הייתה ש"טמאו את השמנים" (שבת כא, ב). והיינו, לטמא את החכמה

שבישראל, ד'שמן' רומז על חכמה (ראה הגהות הרח"ו לזוהר ח"ב קמז, ב. וראה מנחות פה, ב "מתוך שרגילין בשמן זית, חכמה מצוי' בהן"). דאף שהסכימו שילמדו תורה - רצו שילמדו גם חכמה יוונית וחכמות חיצוניות, ובה "טמאו כל השמנים". כי כשמניחים לחכמה יוונית להכנס בהיכל התורה ה"ז 'מטמא' ר"ל גם את השמן הטהור.

ויש ללמוד מזה לזמננו:

ישנם הטוענים: הרי התורה היא ענין של הבנה והשגה, "כי היא חכמתכם וכינתכם לעיני העמים" (ואתחנן ד, ו), מה רע בכך שיערכו בזה גם חכמות אחרות, ואיזה קלקול יכול להיות בזה?

וזהו ההוראה מנס חנוכה:

כשהולכים בדרך זו, הנה לא זו בלבד שהשמן הטהור אינו מטהר את השמן הטמא, אלא אדרבה, גם השמן הטהור נעשה טמא. וזה יכול להביא ר"ל גם לגזירות גשמיות, כמו שכתב הרמב"ם שבזמן ההוא "פשטו ידם בממונם ובכנותיהם" (הלי' חנוכה פ"ג ה"א), דגזירות אלו היו קשורים עם זה שטמאו את השמנים.

לפי שבאמת אי אפשר שגוי יהי' לו שליטה על יהודי. ושליטת הגוי היא רק עי"ז שהיהודי עצמו נותן ליווני להכנס, "מהרסיך ומחריביך - ממך יצאו" (ישעי' מט, יז). אבל כאשר אין מניחים את ה"יווני", חכמה יוונית, להכנס להיכל, היכל התורה - אזי השמן הוא שמן טהור. (לקוטי שיחות ח"ב עמ' 184 ואילך)

דרכי החסידות

עבודת המוח ועבודת הלב

בהמשך להמבואר לעיל במדור דרוש ואגדה, על ההפרש בין עבודת המוח ועבודת הלב, מובא בזה מכתב כ"ק אדמו"ר מוהרי"ץ נ"ע העוסק בענין "עבודת המוח ועבודת הלב" ע"ד החסידות, ובמהות ההבדל בין "משכיל" ל"עובד"

"משכילים" ו"עובדים"

שני אופני עבודה המה בעבודת ה' ע"פ תורת חסידות חב"ד, עבודת המוח ועבודת הלב, ובעלי העבודה מתוארים בתוארים מיוחדים, עובדי ה' כמותם נקראים בשם התואר "משכילים" ועובדי ה' בלבם נקראים בשם התואר "עובדים", ולמותר להגיד כי כל משכיל הוא גם עובד ה' בלבו - שלולא זאת אינו בגדר משכיל, כי כל דבר השכלה בהשגה אלקית בהכרח שתפעול עבודת הלב, באחת התנועות דאהבה או דיראה - וכל עובד גם הוא משכיל בהשגה אלקית ומה שהם חלוקים בתוארים הוא להיות שהמשכיל בא מן ההשכלה אל העבודה והעובד בא מן העבודה אל ההשכלה, אבל שניהם מוכרחים המה ושניהם כאחד מוציאים מכל ענין וענין מהשגה אלקית את השייך לטבע כשרונם אשר הטביע בהם הקב"ה, אם בטבע ההשכלה או בטבע העבודה וממנו הוא מתחיל.

"אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם"

לדוגמא:

ההשגה האלקית בענין "אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם", שענינו ע"פ תורת החסידות הוא שהנביא קובל ומתמי' גם על בני יעקב - דבני ישראל הם בעלי דרגא גבוה יותר מבני יעקב, אבל גם בני יעקב - יודעים ומשיגים דאני ה' לא שניתי, דכללות הבריאה אינו עושים ח"ו שום שינוי בבורא ב"ה, וכמאמר "אתה הוא עד שלא נברא העולם ואתה הוא לאחר שנברא העולם", ובכלל זה הנגה "אתם בני יעקב לא כליתם", הידיעה והשגה לא פעלה

בהם כלות הנפש להיות חפצים ומשתוקקים רק לידבק ולהכלל באו"ס ב"ה חיי החיים. השגה זו בדמותה ובצלמה כמו שהיא היא יסוד מוסד לשני בעלי העבודה, בעבודת המוח ועבודת הלב, אשר שניהם כאחד לומדים אותה בעיון להבינה ולהשיגה ומתבוננים בהשגה זו ומסתכלים בה בהסתכלות מרובה בהעמקת הדעת קודם התפלה ובשעת התפלה, אלא שכל אחד מהם מתחיל מאותה הנימה שלפי טבע כשרונם המיוחד, זה בהשכלה וזה בעבודה, ושניהם כאחד באים לעבר השני, המשכיל בא לתכלית העבודה והעובד – לעומק המושג.

אופן התבוננותו של "העובד את ה' במוחו"

העובד את ה' במוחו, הנה תחלת התעסקותו בהשגה ד"אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם" היא, הנה אף גם כי כבר למד הענין והבינו לאשורו הנה מתבונן בו בהסתכלות חזקה בהעמקת הדעת בכיזור ההשגה, להיות כי "בי"ה הוי' צור עולמים" וארז"ל ביו"ד נברא עוה"ב ובה"א נברא עוה"ז", והיינו שכללות כל העולמות נבראו רק בב' אותיות י"ה'.

ומבאר לעצמו העדר התפיסת מקום של ב' אותיות, שהלא גם באדם שהוא נברא בעל גבול ודבורו קצוב דכתיב ימים יוצרו, שכל אדם יש לו תקציב מיוחד בשנים חדשים וימים כמה יחי' בעלמא דין כמ"ש "הלא צבא לאנוש עלי ארץ", וכפרש"י ז"ל, וההשגחה העליונה קצבה כמה דבורים ידבר האדם בכל יום ויום – והבחירה חפשית לאדם במה ידבר אם בדברי תורה ותפלה או להבדיל בדבורי עולם ושטות כמ"ש הרמב"ם כמה חלקים בענין הדבור – הנה גם באדם הרי ב' אותיות אינם תופסים מקום לגבי ריבוי האותיות של יום אחד ומכל שכן לגבי הריבוי של כל ימי חייו, הנה להבדיל הבדלות אין קץ לגבי' יתברך שהוא בלי גבול הרי ב' אותיות אינם תופסים מקום כלל, ובהשכלתו זו הרי הוא מבין ומשיג דלא זו בלבד דכללות בריאת העולמות מריש כל דרגין עד סוף כל דרגין אינה עושה שום שינוי כלל אלא עוד זאת שכולא קמי' כלא חשיבי כלל.

ומתעורר בתשוקה גדולה ועצומה להתכלל ולהדבק בא"ס ב"ה ומתפעל במוחו על טוב השגתו, והתפעלות זו באה בהתפעלות הלב לאהוב את ה' אהבה גדולה ולירא מפניו ית' יראה גדולה ומביאתו לידי קיום המצות בהידור נפלא ולהיות זהיר בזהירות גדולה מבלי להיות נמשך אחר הגשמיות, וכל עשיותיו הן לשם שמים.

אופן התבוננותו של "העובד את ה' בלבו"

העובד את ה' בלבו, הנה תחלת התעסקותו בההשגה ד"אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם" היא, דאף שכבר יודע הוא את הענין בכי טוב וכבר התבונן בו פעמים ושלש ובכל פעם ופעם נתלהב בהתלהבות הלב על ההרגש הנפלא שמרגיש בהפלאות השגה זו, בכל זה הנה הוא מוסיף להתבונן בהעמקת הדעת בהסבות המעכבות את כלות הנפש, דבאמת הרי מההתבוננות ד"אני ה' לא שניתי" הי' צריך להיות כלות הנפש להתכלל ולהדבק בא"ס ב"ה,

וכש"אתם בני יעקב לא כליתם", שאין הכלות הנפש, הנה בודאי שיש סבה לזה, הנה כל עבודתו של העובד ה' בלבו לחפש אחר הסבה המעכבת את התשוקה בכלות הנפש ולדחותה.

דהנה כל דבר השכלה והשגה שהאדם מבין ומשיג את טבעה הרי היא פועלת מדה שבלב כפי חיוב ההשגה ההיא באחת המדות דאהבה וקירוב או יראה וריחוק לאחור, וכשאינן ההשכלה פועלת מדה שבלב אות הוא שיש איזה סתימה המעכבת את הילוך השפע האור מן המוח אל הלב, וסתימה זו נקראת טמטום הלב שלבכו אטום מלקבל דבר השגה אלקית ולהתעורר על ידה בהתעוררות אהבה או יראה כפי נושא ההשגה ההיא, אבל כמוחו מתפעל הוא על טיב ההשכלה ההיא, והיא התפעלות המוח, היינו המדות שבשכל שהן מקור המדות שבלב על ידי אמצעות השכל שבמדות, וכאשר כמוחו ג"כ אינו מתפעל על ההשגה ההיא אות הוא שיש קלקול כמוחו שהוא טמטום המוח, שמוחו אטום מלקבל השגה אלקית, והיינו שאף גם אם מבין את ההשכלה בהשגה טובה אבל עם זה אינו מרגיש את האלקות שבה, ועיני טמטום המוח הוא שיש איזה סתימה המעכבת את הילוך גילוי אור הנשמה השופע מעצם הנפש בכח החכמה שלו, ולכן הנה הוא יודע רק את ההשכלה הבאה מכח המשכיל שהוא מקור שכל הגלוי, אבל חסר לו ההרגש האלקי שהוא גילוי אור הנשמה.

והנה סבת הסתימות בטמטום הלב וטמטום המוח חלוקות הנה, ובכל אחת מהן, בין בסבת טמטום הלב ובין בסבת טמטום המוח יש הרבה ענינים הגורמים אותן, והן דרגות חלוקות בחולי הנפש ומומי בני אדם הבאות מסבות הכלליות דפריקת עול מלכות שמים, קלות הדעת בקיום המצות בכלל וקיומן על דרך מצות אנשים מלומדה, אהבת עצמו לייקר ולהבדיל מעלות עצמו, להמעט ולכחד חסרונות עצמו, שרירות הלב הבאה בסבת דעות כוזבות של הפשרנים למיניהם המגלים פנים בתורה ככל העולה על רוחם מהני בני עמלק המקררים את בני ישראל ומנתקים אותם - ח"ו - מלהסתפח בנחלת ה', כמבואר בארוכה בחמש עשרה פרקים הראשונים של ספר "דרך החיים" להוד כ"ק אדמו"ר האמצעי נבג"מ זי"ע ובקיצור בספר פוקח עורים בביאור להעתקה העברית.

והנה כשם שבחולי הגוף הרי כל חולי יש לו רפואה פרטית, שאינו דומה חולי הלב למיחוש הראש או לחולי שאר אברי הגוף, כן הוא גם בחולי הנפש ומומי בני אדם שאינו דומה חולי טמטום הלב לחולי טמטום המוח, וכן אינם דומים תחלואי הנפש הבאים בסבת פריקת עול וקלות הדעת לתחלואי הנפש הבאים לסבת שרירות הלב ודעות כוזבות, אבל לכלם ישנם סמי מרפא לרפאותם.

וזהו היא עבודתו של עובד ה' בלבו להתעסק בהסרת הסתימות דטמטום הלב וטמטום המוח ע"י העבודה דתשובה על חטאת נעוריו בשוגג ובמזיד וכיבוס פשעיו בדמעות דתפלה ותחנונים ומסדר לעצמו אופן עבודתו בסדר מסודר בלימוד התורה וקיום המצות ומרגיל עצמו בעבודת ה' עד כי מסיר את טמטום מוחו ולבו ושב ורפא לו והולך לדרכו בהעבודה דתורה ומצות והנהגה דמדות טובות.

שניהם מסורים ונתונים המה איש איש בענין עבודתו

והנה כל הטוב המעולה, הן בעבודת המוח והן בעבודת הלב, רוכשים להם המשכילים והעובדים רק בעבודת התפלה שהיא תמורת הקרבנות דאתמר בהו "רזא דקורבנא עולה עד רזא דאין סוף", דבקרבנות כתיב "אדם כי יקריב מכם קרבן לה'" ופי' הוד כ"ק אדמו"ר הזקן וצוקללה"ה נבג"ם זי"ע – "אדם כי יקריב", בכדי שהאדם יתקרב לאלקות הנה "מכם קרבן לה'", ההקרה שהאדם מקריב מכם הוא קירוב לה', וזהו "רזא דקורבנא עולה עד רזא דאין סוף" וסוד הקירוב שנעשה ע"י הקרבנות הוא עולה בעילוי אחר עילוי, ועכשיו תפלתו של אדם היא במקום קרבנו לכן הנה ע"י העבודה דתפלה האדם עולה בעילוי אחר עילוי עד רום המעלות.

חז"ל אמרו דהכל צריכים חיזוק, אשר כן הוא גם בעבודת ה', דבין עובדי ה' במוחם ובין עובדי ה' בלבם צריכים חיזוק, והחיזוק בעבודת התפלה הוא התועדות חסידותי בספורי צדיקים וחזרת פתגמיהם, ספורי החסידים נסיונותיהם בארחות חייהם, מנגינתם, ריקודיהם ועליצותם, והעולה על כולנה טבילת טהרה.

והנה עם היות אשר עובדי ה' במוחם ועובדי ה' בלבם חלוקים המה באופני עבודתם אבל הצד השווה שבהם שניהם מסורים ונתונים המה איש איש מהם בענין עבודתו אשר זאת – לימוד תורת החסידות ושקידת העבודה בעבודת הוי' – רק זאת היא משאת נפשם ותעודתם בחיים וזולת זאת הנה כל הדברים – אפילו היותר מוכרחים – בחיי האדם הם רק כטפל בלבד.

(אגרות קודש ח"ו עמ' שכח ואילך)

